

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ
OKUMA VE SERBEST OKUMA METİNLERİNİN
DİNİ VE AHLAKİ DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Yakup ALAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYYILDIZ

ARALIK-2012

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Yakup ALAN'a ait "Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi" adlı çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. ... / ... / 2012

Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYYILDIZ

.....

Üye : Doç. Dr. Mehmet CANBULAT

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BULUT

.....

Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün Onayı

Prof. Dr. Soner DURMUŞ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Etik İkelere Uyulduğuna İlişkin Metin

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, "Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.
.... / / 2012

Yakup ALAN

ABSTRACT

The Analysis called Religious and Ethic Values in Readings in Turkish Schoolbooks consist of five parts.

In the first part, the study identify the problem situation and reasons also we give the study an aim, importance and a delimitation. In the second part, the values are analyzed. Within this scope we study the definition, the meaning and importance of value education and the gains which are wanted to be reached. The values have been classified and the variety of values has been researched. It has been discussed how value education can effect character education, while analyzing the role of values in character education.

The third part deals with the importance and necessity of Turkish schoolbooks. This study part indicates what the readings of the most important parts in the books should have included. Later, the text types of the schoolbooks are identified and a table has been tabularized in terms of what type of text is in which book and also how many types are included. Furthermore, the features and contents are discussed.

In the fourth part of the study, it emphasizes in detail on the religious values in terms of what they are, what they include and how they are treat them in Turkish schoolbooks. The readings of the Turkish schoolbooks published from the Ministry of education have been analyzed and the religious values have been tabularized. The determinated religious values in reading texts of turkish Schoolbooks are utilized in the way they are figured in the Koran.

In the last part of the study include the conclusion of the study.

Key Words: Value, Value Education, Character Education, Turkish education, Religious values .

ÖZET

Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi isimli çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde problem durumu ve alt problemler tespit edilmiş, çalışmanın amacı ve önemi belirlenmiş, sınırlılıklar verilmiştir. İkinci bölümde "değer" konusu incelenmiştir. Bu çerçevede değer tanımı, değerler eğitimin anlamı, önemi ve değerler eğitimi ile kazandırılmak istenen değerler araştırılmıştır. Değerlerin sınıflandırılması yapılmış ve değer çeşitleri ele alınmıştır. Karakter eğitiminde değerlerin rolü incelenerek, değerler eğitimi ile karakter eğitime nasıl bir katkı yapılabileceği tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde Türkçe ders kitapları ele alınmış, ders kitaplarının önemi ve gerekliliği üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Türkçe ders kitaplarının önemli bölümünü oluşturan metinler ve bu metinlerde bulunması gereken özellikler belirtilmiştir. Daha sonra ise Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri belirlenmiş, hangi kitapta hangi metin türünün kaç tane olduğu tablo halinde verilmiştir. Ayrıca aynı metin türlerinin özellikleri ve neleri içerdikleri de ayrıca ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise dini değerler konusu derinleştirilmiş ve bu dini değerlerin neler olduğu, neleri kapsadığı ve ders kitaplarında veya metinlerde nasıl ele alındığı konuları üzerinde durulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu Türkçe ders kitaplarındaki metinler incelenmiş ve dini değerler tablosu oluşturularak, metinlerde yer alan dini değerler bu tabloya işlenmiştir. Belirlenen dini değerlerin Kuran'da geçen şekilleri üzerinden tanımları yapılmış ve bu değerlerin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde geçtikleri yerler verilmiştir.

Çalışmamızın son kısmında ise sonuç bölümü yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Karakter Eğitimi, Türkçe Öğretimi, Dini Değerler

TEŞEKKÜR

Araştırma boyunca öneri ve katkılarıyla çalışmama yön veren tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYYILDIZ'a; çalışmanın son halini almasında emeği geçen ağabeyime ve her daim yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iv
ÖZET.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR	xii

BÖLÜM I

1. Giriş.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırma Problemi	2
1.3. Alt Problemler.....	2
1.4. Çalışmanın Amacı.....	3
1.5. Çalışmanın Önemi.....	3
1.6. Sınırlılıklar.....	3
1.7. Literatür Taraması.....	4

BÖLÜM II

2. Değer.....	6
2.1. Değerlerin İşlevleri.....	7
2.2. Değerler Eğitimi.....	8
2.3. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar.....	9
2.3.1. Değer açıklamak.....	10
2.3.2. Ahlaki muhakeme.....	11
2.3.3. Değer Analizi.....	12
2.4. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi.....	13
2.5. Karakter Eğitimi: Değer Aktarımı.....	16
2.6. Karakter Eğitiminin Hedefleri.....	17

2.7. Değerlerin Tasnifi.....	17
2.7.1. Dini değerler.....	18
2.7.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programında dini değerler.....	20

BÖLÜM III

3. Türkçe Ders Kitapları.....	22
3.1. Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinler.....	22
3.2. Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler.....	23
3.3. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metin Türleri..	26
3.3.1. Şiir.....	27
3.3.2. Hikaye.....	28
3.3.3. Deneme.....	28
3.3.4. Tiyatro.....	28
3.3.5. Biyografi.....	29
3.3.6. Anı.....	29
3.3.7. Fabl.....	29
3.3.8. Masal.....	30
3.3.9. Sohbet (Söyleşi).....	30
3.3.10. Gezi yazısı.....	30
3.3.11. Konferans.....	31
3.3.12. Eleştiri.....	31
3.3.13. Makale.....	31
3.3.14. Destan.....	32
3.3.15. Roman.....	32
3.3.16. Fıkra.....	32
3.3.17. Söylev.....	33
3.3.18. Efsane.....	33
3.3.19. Haber.....	33
3.3.20. Mektup.....	34

BÖLÜM VI

4. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Dini Değerler.....	35
4.1. Belirlenen Dinî Değerlerin Türkçe Ders Kitaplarında İşleniş Şekilleri.....	38
4.1.1. Sevgi.....	38
4.1.2. Sabır.....	39
4.1.3. Cömertlik.....	40
4.1.4. Tevazu.....	41
4.1.5. Tövbe.....	41
4.1.6. Dua.....	42
4.1.7. Merhamet.....	43
4.1.8. Sevap – Günah.....	44
4.1.9. Helal – Haram.....	45
4.1.10. Doğruluk – Dürüstlük.....	45
4.1.11. Hoşgörü.....	46
4.1.12. Birlik – Beraberlik.....	47
4.1.13. Şükür.....	48
4.1.14. Yardımseverlik.....	48
4.2. Dinî Değer Barındırmayan Metinlerde Bulunan Diğer Değerler.....	49
4.2.1. Bilimsellik.....	49
4.2.2. Çalışkanlık.....	50
4.2.3. Dayanışma.....	51
4.2.4. Doğa sevgisi.....	52
4.2.5. Dürüstlük.....	53
4.2.6. Estetik.....	53
4.2.7. Hayvan sevgisi.....	54
4.2.8. Misafirperverlik.....	54
4.2.9. Nezaket.....	55
4.2.10. Onurlu olma.....	55
4.2.11. Özdenetim.....	56
4.2.12. Tutarlılık.....	57
4.2.13. Sorumluluk.....	57
4.2.14. Ulusal değerler.....	58

BÖLÜM V

5. Sonuç ve Öneriler.....	59
5.1 Sonuç.....	59
5.2. Öneriler.....	62
KAYNAKLAR.....	63
Ekler.....	69

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3-1. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Parçalarının Metin Türleri.....	26
Tablo 3-2. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Serbest Okuma Parçalarının Metin Türleri.....	27
Tablo 4-1. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki dini değerler.....	35
Tablo 4-2. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabı serbest okuma metinlerindeki dini değerler.....	36
Tablo 4-3. İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki dini değerler.....	36
Tablo 4-4. İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabı serbest okuma metinlerindeki dini değerler.....	37
Tablo 4-5. İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki dini değerler.....	37
Tablo 4-6. İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı serbest okuma metinlerindeki dini değerler.....	38

KISALTMALAR

bkz.	: bakınız
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Değerler eğitimi konusu, eğitimin başlangıcından beri en önemli konularından biridir. Bu açıdan eğitimin işlevlerinden biri yeni yetişmekte olan nesillere toplumun maddi ve manevi değerlerini, yani kültürel mirasını aktarmaktır.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak insanlar arası ilişkilerin yok olmaya başladığı günümüzde, birbirlerine sevgi, saygı, hoşgörü ile yaklaşan, birbirlerini anlayabilen bireyler yetiştirilebilmesi için etkili bir değer eğitime ihtiyacımız vardır. Değer eğitimi, öğrencilerin olumsuz davranışlarını düzeltip, istendik davranış haline getirmekte tek çözüm değildir; ancak sistemli bir değer eğitimi öğrencilerin istendik davranış geliştirmelerinde önemli bir girişimdir. Değerlerin eğitim yoluyla kazanımı aile, çevre ve okulda gerçekleşir. Çağımızda geleneksel aile yapısının değişmesi nedeniyle değerlerin öğretimi konusunda, okula daha çok görev yüklenmiştir.

Eğitim öğretim sürecinin, özellikle de Türkçe dersinin ana malzemelerinden olan ders kitaplarının değer aktarımı konusunda rolü çok büyüktür. Öğrenciler, ders kitaplarında yer alan eserler yoluyla millî, dini ve evrensel değerleri kazanmaktadırlar.

Okullar, öğrencilere değerlerin kalıplar halinde empoze edildiği yerler değil, öğrencinin kişilik gelişimini amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda öğrencilerin karşısına uygun fırsatlar çıkaran birer kurum olma yolunda ilerleme kaydetmişlerdir. Karşısına uygun fırsatlar çıkarılan öğrenci doğru ve yanlış yaşayarak öğrenecek, yanlış

davranış, söz ve tutumlardan kendi değerlerini gerçekleştirerek uzaklaşacaktır.

Eğitim, değer ve din arasındaki ilişki yok sayılamaz bir gerçektir. Değerler, birey ve toplumların yararlı, manevî ve kutsal kıymetleridir; çoğunlukla da din ile ilişkilidir. Dini değerlerin öğretilmesinde de, kalıp dini değerlerin öğretimi yerine, öğrencinin öğrendiklerini anlamlandırarak yeni durumlara aktarabilmesini ve tecrübelerini problem çözmede kullanabilmesini sağlayan bir dini değer aktarımı anlayışı kabul edilmektedir.

Bu anlayışlardan biri de Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerle değer aktarımı yapılmasıdır. Öğrencinin metinleri okuyarak verilmek istenen mesajı alması, iyiyi ve kötüyü anlayabilmesi, öğrencilerin uygun değerler kazanmasında önemli bir yere sahip olacaktır. Bazı durumların açıklanmasında, doğru ve yanlış davranış örneklerinin ayırt edilmesinde ders kitaplarındaki metinler iyi birer kaynak olacaktır.

1.2. Araştırma Problemi

Türkçe ders kitaplarında okuma parçası olarak kullanılan metinlerde dini değerler yer almakta mıdır? Bu dini değerler yeterli midir?

1.3. Alt Problemler

1. Dini değerlerin karakter eğitiminde rolü nedir?
2. Ders kitaplarındaki metinlerde geçen dini değerler karakter eğitimini desteklemede yeterli midir?
3. Ders kitaplarında kullanılan dini değerler yeterli midir?

1.4. Çalışmanın Amacı

İnsan, ırk, din, kültür ayrımının yapılmaya çalışıldığı günümüzde, bu ayrımı ortadan kaldırmak için yaptığı düzenlemelerle dikkat çeken Milli Eğitim programlarına bir katkı sağlanabileceği düşüncesinden yola çıkılarak, Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve serbest okuma parçalarında dini değerlerin olup olmadığının araştırılmasıyla değerler eğitimi katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Millet olarak her ferdimizde bir edebiyatçı edası bulmak mümkündür. Bunu da çok mühim bir zenginliğe sahip kültürümüze borçluyuz. Karşılaştığımız bir durumla ilgili çıkarımlarda bulunmayı ya da birilerinin çıkarımında bulunmasını sağlamayı görev belleriz. Bunu da en güzel şekliyle yani edebi yönüyle yaparız. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler bu yönüyle büyük önem taşımaktadır. Öğrencilere kazandırılmak istenilen değerler bu metinler sayesinde kazandırılabilir.

1.5. Çalışmanın Önemi

Türkçe dersinin amacı öğrenciye sadece dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinlemeyi öğretmek değildir. Bu becerilerin yanında milli, ahlaki, evrensel değerleri de kazandırmayı amaçlar. Bu amaçlara ulaşabilmenin en önemli yollarından biri de şüphesiz ki ders kitaplarındaki metinlerdir. Bu metinler sayesinde öğrencilere Milli Eğitim programlarında yer alan değerlerin de aktarılması gerçekleşmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırma; Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanan 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitapları ile sınırlıdır.

1.7. Literatür Taraması

Bu kısımda konuyla ilgili çalışmalar araştırılmıştır.

İnan Kılıç (2009) Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler isimli çalışmasında; Yüz Temel Eserden on tanesinin incelenmesi hedeflenmiştir. Birden çok yayınevi tarafından basılan bu on eser anket yoluyla belirlenmiştir.

İncelenen bu on eser, Samsun ili içerisinde yer alan rast gele seçilmiş altı ilköğretimde okuyan toplam 373 öğrenciye uygulanan anket sonucuna göre belirlenmiştir. Dini ve ahlaki değerler açısından incelenen eserlerde, dini değerler olarak din olgusu, Tanrı, peygamber, ahiret ve melek inancı, dua, yemin, ölüm, şükür, batıl inançlar, dini terim ve semboller gibi dini değerler tespit edilirken, ahlaki değerler olarak da hem olumlu hem de olumsuz bazı ahlaki nitelikler; örneğin adalet, cesaret, sadakat, vefa, vs. ile yalan söylemek, aldatmak, çalmak, kibir ve bencillik gibi konular tespit edilmiştir.

Güngör (1993) çalışmasında, değerler psikolojisi üzerinde bir araştırma hazırlamıştır. Çalışmada, ahlâki değerler merkeze alınmış; bu değerlerle sosyal, iktisâdi, estetik değerler arasındaki ilişki açıklanmıştır.

Sezer (2005), ilköğretim birinci kademedeki Türkçe ders kitaplarında yer alan değerleri inceleyen bir araştırma yapmıştır. Ders kitapları, Millî Eğitimin genel amaçlarında ifade edilen hedeflerin değer hâline dönüştürülmesi ile elde edilen “Değerler İnceleme Formu” kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında, yalnızca belirli değerlerin öne çıktığı görülmüştür.

Şen (2007), çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser adlı okuma kitapları listesindeki 58 eseri incelemiştir. Bu kitaplarla değer aktarımı yapılıp yapılmadığını incelemiştir.

Rençber (2009), Çalışmada 1997’den itibaren ilköğretim okullarımızın 6, 7 ve

8. sınıflarında kullanılan Türkçe ders kitabı metinleri, metin altı soruları ve değerlendirme testlerindeki ulusal ve dinsel değerlere yer verilmiştir.

Çalışmada kullanılan ders kitaplarını şunlardır: *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* 6,7,8(Elit Yayıncılık), *İlköğretim Türkçe 6,7,8 Ders Kitabı*(Fil Yayın Evi), *İlköğretim Türkçe 6,7,8 Ders Kitabı*(Koza Yayın Dağıtım), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* 6,7,8(Mahir Yayınları), *İlköğretim Ders Kitabı Türkçe 6,7,8*(MEB Yayınları), *İlköğretim Türkçe 6,7,8*(Serhat Yayınları), *İlköğretim 6, 7,8, Sınıf Türkçe Ders Kitabı* (Yıldırım Yayınları)

Bu ders kitaplarından elde edilen ulusal/dinsel değer örnekleri fişleme yöntemiyle tespit edilmiş, ardından konularına göre tasnif edilmiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm ulusal değerleri, ikinci bölüm ise dinsel değerleri içermektedir

Karagöz (2009), Araştırma, 2006–2007 eğitim-öğretim yılında Muğla iline gönderilen ders kitapları üzerinde yapılmıştır. 6. ve 7.sınıflarda okutulan metinler ve metinlerde geçen değerler veri kabul edilmiştir.

Çalışmasında İlköğretim 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerleri inceleyerek; bu değerlerin metinlerdeki dağılımlarını ve oranlarını tespit etmiştir. Değer İnceleme Formundaki 73 değer örneklem grubundaki metinlere uygulanmış ve belirlenen değerlerin ders kitaplarında hangi oranda yer alıp almadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın yöntemi; betimsel alan araştırması yöntemidir. Araştırmada, genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tezin evrenini, Millî Eğitim Bakanlığının 2006–2007 eğitim-öğretim yılında Muğla iline göndermiş olduğu Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Tezin örneklemini, 2006–2007 eğitim-öğretim yılında okutulan İlköğretim 6 ve 7.sınıf Türkçe ders kitaplarındaki 48 metin oluşturmaktadır.

BÖLÜM II

2. DEĞER

Sosyal bilimlerde ilk defa Znaniecki tarafından kullanılan “değer” kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995, aktaran: Yılmaz, 2008: 44). Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte ise: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (“Değer”, Genel Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, 14.11.2011 tarihinde erişildi.) olarak tanımlanan değerler; davranışlara kaynaklık eden, onları yargılamaya yarayan ve toplumu ayakta tutan temel sistemdir. Değer, bir durumu diğerine tercih etme olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Değerler insanlarda var olan tutumları, insanların davranışlarını ve tüm algılama şekillerini etkiler (Ayrar, 1992). Yine değerlerin insanların sahip oldukları tutum ve davranışların belirlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda da önemli bir yere sahip oldukları tartışılmaz bir gerçektir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000). Değerler insanlar arasındaki ilişkide tek yönlü değildir (Aydın, 2003).

Tanımları yapılan değerler insanların kişiliğinin ve karakterinin oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Toplum yaşamında değerler ön plandadır. Her şey değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Değerler toplumdaki normal olan ya da normal olmayan davranışların belirlenmesinde, devam ettirilmesinde önemli rol oynarlar.

Sosyal onayın değerlerin ortaya çıkmasında gösterdiği etkiyi, devam ettirilmelerinde de görmekteyiz. Sosyal onay alan davranışlar zamanla değer niteliği

kazanarak toplumda yerini almaktadır.

2.1. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin işlevlerini şu şekilde ele alabiliriz(Gökçe, 1994):

- Sosyal değer, temel seçici oryantasyonun standardıdır. Yani bu bağlamda değer bilinçli ve amaçlı davranışların genel ölçütüdür.
- Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedir.
- Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir.
- Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel (arzu ve eylem boyutunu belirten) hem de hissî-duygusal yönü belirten ifadelerdir.

Sosyal değerler belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Bu sosyal sonuçlar literatürde sosyal değerlerin işlevleri olarak adlandırılmaktadır. Bu işlevleri Fichter (1990) de şu şekilde ifade etmektedir.

- Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.
- Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesneleri üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde en iyi olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.
- Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
- Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

- Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlâllerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.
- Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin aksiyomlarından biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.

2.2. Değerler Eğitimi

Günlük yaşamda sık sık değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler bizim koyduğumuz ya da model aldığımız ölçütlere göre olmaktadır. İnsanları yargılamamızı sağlayan bu değerler felsefi akımların da içinde yerini almış, üzerinde çalışmalar yapılarak yaşamla, inançlarla ilişkilendirilmiştir. Felsefi akımlar da değer eğitimlerinin nasıl olacağı açıklanmaya çalışmıştır.

İdealistler evreni, sonsuz olarak tanımladıkları için değerleri değişmeyen ve tüm insanlara uygulanabilir olarak görürler. Tarih, felsefe, edebiyat gibi dersler değerlerin aktarılmasında rol oynar. Realistler de idealistlere benzer ifadelerle karşımıza çıkmaktalar. Onlara göre insanlar teorilerini doğal, sosyal ve fiziki yasalara göre geliştirebilirler. Doğal yasaların evrensel ve sonsuz olması sebebiyle değerlerin bunların üzerine oturtulması gerekir. Pragmatistlere baktığımızda diğerlerinin aksine değerlerin göreceli olduğunu iddia ederler. Onlara göre evrenin sürekli değişmesinden dolayı değerler de değişmektedir. Buna göre insanları geliştiren şeyler değerli, gelişimi engelleyen şeyler ise değersizdir. Varoluşçular değerlere özgür irade gözüyle bakmaktadırlar. Onlara göre insanlar kendi seçimleriyle değerler oluşturmalıdır.

Eğitimde değerlerin rolü tartışmalarının başlaması görüldüğü gibi yüzyıllar

öncesine dayanmaktadır. Değerler doğrudan ya da dolaylı olarak eğitimin içinde, hazırlanan programlarda verilmiştir. Eğitimin amaçlarından biri olan toplumun değer yargılarının bir sonraki nesle aktarılması, eğitimcilerin devreye girdikleri noktadır. Aktarım sırasında en önemli görevler eğitimcilere düşmektedir. Hangi değerlerin aktarılacağı, ne şekilde aktarılacağı, aktarırken nasıl bir tavır takınacakları belli ilkelere bağlanmalıdır. Bu ilkeler neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlamaları ve içselleştirmeleri açısından eğitimcilere yardımcı olacaktır.

Eğitimciler, felsefi akımların birini ya da birkaçını benimseyerek değer yargılarının eğitime aktarılmasını sağlamaktadırlar. Bu yüzden eğitimciler karar verirken hangi ölçütlerden faydalandıklarının ve neden öyle bir sonuca vardıklarının farkında olmaları gerekir. Diğer bir deyişle başkalarının yaşamları üzerinde ne kadar etkili olabileceklerini kendilerine sormak zorundadırlar.

Değer eğitimi üzerinde çalışma yapanlar değer eğitiminin, değerleri ortaya çıkarmak üzere etkinlik düzenleme ya da örtük program yoluyla değil; değerlerin doğrudan öğretimini savunurlar (Milson ve Ekşi, 2003).

Demirel (1998)'in de belirttiği gibi, Türkçe öğretim programının amaçlarına ulaşabilmesi için ders kitapları vazgeçilmez temel ders araç gereçleridir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarında öğretim amaçlarına paralel olarak değerlerle ilgili metinlerin yer alması gerekmektedir.

2.3. Değer Eğitiminde Yaklaşımlar

Değer öğretiminin hangi yollarla yapılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Öğrencilere kazandırılmak istenen değerler, düz anlatım yöntemiyle aktarılabilceği gibi çağdaş değer aktarımı yollarıyla da öğrencinin kendi değerlerinin farkına varması sağlanarak da aktarılabilir. Değer öğretiminde kullanılabilecek belli başlı yaklaşımlar ve bazılarının açıklamaları aşağıda verilmiştir.

- Değer Açıklama Yaklaşımı

- Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı
- Değer analizi Yaklaşımı
- Değer telkini yaklaşımı
- Gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımı

2.3.1. Değer açıklamak

Değerlerin aşılmasına tepki olarak geliştirilen bu yaklaşımda bireyin duygu, inanç ve değerlerinin farkında olması, bireyin kendi değerleriyle ilgili mantıklı açıklamalar yapmak için düşünmeye teşvik edilmesi ön plandadır. Bu yaklaşım öğrencilerin yaşam değerlerini fark etmesine, kendi kararlarını almasına ve başarıya ulaşmasına yardım eder. Öğretmenler öğrencilere değer öğretmeye çalışmamakta (Lickona, 1991: 10), onlara değerlerini açıklamaları için bazı işlemler yaptırmaktadırlar: Öğrenciler birden çok alternatifi bulunan değerler arasından kendi değerlerini seçer. Öğrencilerin seçtikleri alternatiflerin sonuçlarını değerlendirmeleri sağlandıktan sonra seçim yapılır. Öğrencilerin seçtiği değere uygun davranışlardan hangilerini ödüllendirmesi gerektiği ve yaptıkları seçimin doğruluğunu fark etmesi için fırsatlar verilir. Seçtikleri ve uygulama yoluyla davranışa dönüştürdükleri değerinin kalıcılığı sağlanır. Bu işlemler yapılırken değerlerin öğretilmeye çalışılması gibi bir amaç yoktur. Değerler açıklaması, öğrencilerin söylemleri ile davranışları arasındaki boşluğu doldurmak için onların düşünmelerini sağlayacak önemli değer konularına odaklanmaktadır (Lickona, 1991: 11).

Değer açıklama yansız bir yaklaşımdır. Değer açık bir şekilde öğretildiğinde etkisinin azalacağı düşünülmektedir. Bu nedenle zorla benimsetilmeden, yedi basamakta değer kazandırılması temel alınır (Simon, 1972:8: akt. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2006).

Seçme

1. Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü),
2. Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme,

3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme,

Ödüllendirme

4. En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme,
5. Serbestçe (özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme,

Hareket

6. Serbestçe (özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzıyla (tavır) hareket edebilme,
7. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek.

Değer açıklama yaklaşımında amaç, yukarıda verilen yedi basamağı kullanarak öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla değerleri içselleştirmelerini sağlamaktır. Bu basamakların kullanılması durumunda öğrencilerin değer ve davranışlarının farkına varması beklenir(Welton and Mallan, 1999:140: akt. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2006).

Değer açıklama yaklaşımıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılabilir(bkz. Ek -1).

2.3.2. Ahlaki Muhakeme

Kohlberg tarafından geliştirilen bu yaklaşımın amacı öğrencilere verilen ahlaki ikilem barındıran hikâyelerle onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmaktır. Bu yaklaşım değer kazandırmadan ziyade, eleştirel düşünmeyi ve muhakeme yapmayı vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre değerler, bilişsel ahlaki inançlar veya konular olarak düşünülmektedir (Whitney, 1986: 67).

Araştırmaları sonucunda öğrencilerin gelişme dönemlerinin üç seviye ve altı basamakta toplandıklarını görmüştür (Selçuk, 2000:112).

I. Gelenek öncesi düzey: Bu düzeyde değerler dışa bağımlı ve kişinin kendi ihtiyaçları ön plandadır.

1. dönem: Ceza ve itaat (4-6 yaş); kişi cezadan kaçındığı için kurallara uyar.
2. dönem: Çıkara dayalı alışveriş (6-9 yaş); ödüle ulaşmak için kurallara uyar.
- II. Geleneksel düzey: Başka kişilerin ve grupların ihtiyaçlarını dikkate alır. Geleneksel değerler benimsenir.
3. dönem: Kişiler arası uyum (10-15 yaş); iyi çocuk evresinde olup başkalarının onayını almak için kurallara uyar.
4. dönem: Kanun ve düzen (15-18 yaş); otoriteye, sosyal kurallara ve kanunlara suçluluk ve dışlanma kaygısından dolayı uyar.
- III. Gelenek ötesi düzey: İnsan haklarının gözetildiği evrensel değerler benimsenir.
5. dönem: Sosyal anlaşma (18-20 yaş); davranışlarına insanlığın ortak mutluluğu için gerekli olan değerler yön verir.
6. dönem: Evrensel ahlaki ilkeler (20 yaş üstü); davranışlarına insan hakları, eşitlik, demokrasi, özgürlük gibi evrensel ilkeler yön verir.

Bu yaklaşımda bireylerin hikâyelerdeki ikilemleri inceleyerek, en üst ahlaki basamağa çıkarılması hedeflenmektedir. Bu yaklaşım daha çok anlayışlı olma, adalet, eşitlik ve insani duyarlılık gibi ahlaki değerlere odaklanmaktadır (Huitt, 2004:3).

Değer açıklama yaklaşımıyla ilgili Kohlberg'in hikâyelerinden uyarlanmış bir hikâye hikaye çalışması ekler kısmında verilmiştir(bkz. Ek -2).

2.3.3. Değer analizi

Değer Analizi Yaklaşımı insanın duygularından ziyade mantıklı düşünmesini ve muhakeme yapmasını vurgulamaktadır. Daha çok sosyal konularla ilgili değerler üzerine odaklanan bu yaklaşımda öğrenciler çevrelerindeki problemlerin çözümüne ilişkin gerçek kanıtlar üzerinde çalışırlar (Huitt, 2004: 6; Whitney, 1986: 76: akt. Yiğittir, Kaymakçı, 2012: 49-73). Bu yaklaşımın başlıca hedefi, insanların ahlaki kararları verebilmesi için mantıklı ve adım adım ilerleyen bir süreci öğrenmelerine yardım etmektir. Bir karara varmadan önce bir değer konusuyla ilgili bütün olası hususların düşünülmesinde gerekli olan adımlar, Hall ve Davis (1976)'da aşağıdaki

gibidir (Lickona, 1977: 21-22: akt. Tahiroğlu, Yıldırım, Çetin, 2010:231-248):

1. Durumun Açıklanması,
2. Alternatifleri Bulma,
3. Sonuçları Hesaplama,
4. Sokratik Araştırma,
5. Karar verme.

Welton ve Mallan (1999) ise değer analizi yaklaşımında kullanılan süreci sekiz aşama olarak belirtmişlerdir (akt. Doğanay, 2007: 272-274). Bu aşamalar şunlardır:

1. Değer sorununu belirleme.
2. Karşılaşılan değer sorununu açıklığa kavuşturma.
3. Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama.
4. Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.
5. Olası çözüm yollarını belirleme.
6. Çözüm yollarının her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme.
7. Seçenekler arasından birini seçme.
8. Seçilen öneri doğrultusunda davranımda bulunma.

2.4. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi

Türkçeyi, anadilimiz olması sebebiyle başlı başına bir değer olarak kabul etmek mümkündür. Çünkü nasıl ki değerler insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyip, onları birbirine bağlıyorsa ana dil de bir topluluğu gelişigüzel insan yığını olmaktan kurtarıp onları bir bütün haline getirir. Bir milletin tarihi, örf ve adetleri, acıları, sevinçleri dil aracılığıyla gelecek nesillerle aktarılır. Nitekim ülkemizdeki eğitim sisteminin amaçlarından biri de dilini seven ve doğru kullanan bireyler yetiştirmektir. Bu amaca hizmet eden en önemli derslerden biri de Türkçe dersi. Türkçe dersi öğrencilere dinleme, izleme, konuşma, yazma ve dil bilgisi gibi dört temel dil becerilerini kazandırmanın yanı sıra öğrencilerin milli, ahlaki, dini ve evrensel değerlere sahip olmasını da amaçlayan bir derstir (Kumbasar, 2011).

Türkçe derslerinde, metinler aracılığıyla öğrencilerin doğru ve güzel konuşma, kuralına uygun yazma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmekte ayrıca incelenen eserlerdeki değerler öğrencilere aktarılmaktadır (Yaman, Taflan, Çolak 2009: 108). Türkçe dersinin bu hedefi 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda şu şekilde ifade edilmiştir:

Ulusal kültürümüzün; yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimimizin temel görevleri arasındadır. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulusal ve yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk, bu eserlerin ilk örnekleri ile Türkçe derslerinde karşılaşacaktır.

2005'ten beri yürürlükte olan İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın amacı ise şu şekilde açıklanmıştır (MEB, 2005: 3):

Dinledikleri, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık haline getiren, estetik zevk kazanmış ve milli değerlere duyarlı bireyler yetiştirmek.

Türkçe dersinin değerleri aktarırken kullandığı en önemli araç ders kitaplarında yer alan metinlerdir. Bu derste kullanılan metinler aracılığıyla öğrencilerin millî, ahlakî, dinî ve evrensel değerleri tanımaları sağlanabilir. Bu metinlerden hareketle sorulacak sorular, düzenlenecek ahlakî tartışmalar, yapılacak canlandırmalar vasıtasıyla öğrencilerin değerleri tanımasının yanında onları özümsemesi ve gerekliliğine inanması sağlanabilir. Bu noktada dikkat edilecek şey ders kitaplarında yer alan metinlerin değerleri aktarmada kullanılabilecek nitelikte olmalarıdır (Kumbasar, 2011).

Program incelendiğinde “Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler”

başlığı altında toplanan maddelerden bazıları değerlerle ilgilidir. İlgili maddeler şunlardır (MEB, 2005: 56):

- Metinlerde milli, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
- Metinler öğrencinin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.

Okuma metinlerinin yanı sıra programda yer alan kazanımlar da son derece önemlidir. Değer eğitimi hedef alan programlarda kazanımların da değerleri kazandırmaya yönelik olması gerekir (Kumbasar, 2011). Bu bağlamda İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıf) Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar incelendiğinde değerlerle ilgili kazanımların bulunduğu fakat bu kazanımların son derece az olduğu görülür. Değerlerle ilgili kazanımlardan birkaçı şu şekilde ifade edilebilir (MEB, 2005):

- Konuşmacının sözünü kesmeden sabır ve saygıyla dinler (Dinleme/İzleme becerisi).
- Yaşına ve seviyesine uygun sanat ve bilim etkinliklerine dinleyici/izleyici olarak katılır (Dinleme/İzleme becerisi).
- Konuşmasında nezaket kurallarına uyar (Konuşma becerisi).
- Sorunlarına konuşarak çözüm arar (Konuşma becerisi).
- Kitaplık, kütüphane, kitap fuarı ve kitap evlerinden faydalanır (Okuma becerisi).
- Yazdıklarını başkalarıyla paylaşır ve onların değerlendirmelerini dikkate alır (Yazma becerisi).

Türkçe öğretim programları ve Türkçe ders kitapları incelendiğinde, değerlerle ilgili ifadelere, özellikle de dini değerlerle ilgili ifadelere dolaylı olarak yer verildiği, ayrı bir başlık olarak ele alınmadığı, değer içeren kazanımların, etkinliklerin ve metinlerin sınırlı olduğu, değerleri öğretirken öğretmene yol gösterecek herhangi bir

açıklamaya yer verilmediği görülmüştür. Oysa Türkçe dersi, bünyesinde bir sürü edebi metni barındırması sebebiyle milli, dini, ahlaki ve ulusal değerleri içeren çeşitli örnekler sunması gerekir. Ders saatinin fazla olması sebebiyle de değer eğitimi sürecinde kullanılabilecek en etkili derslerden birisidir.

2.5. Karakter Eğitimi: Değer Aktarımı

Ülkemizde nitelikli insan yetiştirme, ülke sorunlarının en nitelikli faktörlerinden biridir. Toplumu oluşturan bireylerin kalitesi, toplumun da kalitesini göstermektedir. Kaliteli bir toplum oluşturmak, kaliteli bireyler yetiştirmekten geçer. Çocuklarımıza doğruluk, sorumluluk, yardımseverlik, başkalarına saygılı olma, sevgi, dürüstlük, çalışkanlık, cesaret, güvenilirlik, kararlılık vb. değerlerin öğretilmesinin gerekliliğini kabul eden bir toplum yapımız vardır. Fakat bu değerleri nasıl öğreteceğimiz konunun asıl kısmını oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar eğitimin başlıca amaçlarından biri iyi karaktere sahip bireyler yetiştirmek olmuştur. Bundan dolayı eğitim ile karakter geliştirme arasında sıkı bir bağ vardır (Karatay, 2011). Okulların bilişsel hedeflerinin yanında kazandırması gereken birçok duyuşsal hedefi vardır. Bu hedeflerden biri de okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, onların ahlaki gelişimine katkıda bulunmak ve karakterini olumlu yönde etkilemektir(Akbaş, 2008).

Lickona'ya (1992) göre karakter amaçlı eğitim almış birey, zeki ve başarılı olduğu kadar karakterli, okur-yazar olduğu kadar nazik, bilgili olduğu kadar erdemlidir. Çünkü iyi vatandaş zekâsını diğerlerinin iyiliği için kullanır ve daha iyi bir dünya kurmak için çaba harcar.

Karakter eğitimi insanların sorumluluk alabilecekleri seçimler yapmalarına imkân sağlayan yeteneklerinin geliştirilmesidir (Ryan & Bohlin, 1999). Bu yüzden karakter eğitimi ayrı bir müfredat gibi düşünülmemeli, okul yaşamının bir parçası

olarak görülmelidir. Okulun tüm ders müfredatlarına eklenerek karakter değerlerini destekleyici bir hale getirilmelidir.

2.6. Karakter Eğitiminin Hedefleri

- İyi karakterli bireyler yetiştirmek.
- Öğrencinin kendisini tanımasını ve yeteneklerinin farkına varmasını sağlamak.
- Öğrencinin yeteneklerini bilgiye dönüştürerek hayata geçirmesini sağlamak.
- Bilgiyi doğru kullanan liderlerin oluşmasına katkı sağlamak.
- Temel insani değerleri kazandırarak hayata geçirilmesini sağlamak.
- Bireyin duygusal, ahlaki ve sosyal açıdan gelişimlerine katkıda bulunmak.

Karakter eğitiminin amacı öğrencilerin iyiyi, güzeli, doğruyu tanımaları, istemeleri ve bunun sonucunda da iyi eylemlerde bulunmalarına yardımcı olmaktır. Bu amaca ulaşmak için derslerin içeriği, hem toplumsal açıdan istenilen davranışları hem de öğrencilerin ilgisini çeken bilgi ve becerilere, tasarım ve problemlere göre düzenlenmelidir (Karatay, 2011).

2.7. Değerlerin Tasnifi

Değerler farklı bilim dallarına, farklı araştırmacılara veya bilim adamlarına göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır. Bu sınıflamaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Winter, Newton ve Kirkpatrick'e göre değerler; toplumsal ve bireysel değerler, küçük gruplar bağlamında ise aile değerleri olarak sınıflandırılabilir (Altun, 2003).
- "Rokeach'a göre değerleri; gaye değerler ve vasıta değerler olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. Gaye değerlerle anlatılmak istenen, arzu edilen nihai değerlerdir. Başarı, eşitlik, özgür seçim ve erdem gibi kavramları

barındırır. Vasıta değerler ise temel değerlere ulaşmayı sağlayan cesaret, sorumluluk, gerçeklik, tutku gibi davranış tarzlarını içermektedir" (Güngör, 2000: 85).

- Fichter'e göre sosyal değerler "toplumun tabakalaşma sistemine olduğu kadar, davranış ürünlerine, sosyal rollere ve sosyal süreçlere" göre sınıflandırılabilir (Özensel, 2005).
- Spranger ve ondan ilham alarak "Study of Values" adlı çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey'den sonra değerleri altı grupta toplamak alışkanlık haline gelmiştir (Güngör, 2000, aktaran: Kumbasar, 2011:84-87).

Bu değerler şu şekildedir:

Bilimsel Değer: Gerçeği önemsemeyi, bilgiyi, muhakemeyi, eleştirel düşünmeyi içerir. Bilimsel değeri olan insan, deneysel, akılcı ve entelektüeldir.

Ekonomik Değer: Yararlı ve pratik olana önem verilir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiği ifade edilir.

Estetik Değer: Deneyim, tercih ve kabulleri kapsar. Birey, hayatı, olayların bir çeşitliliği olarak görür ve sanatın toplum için zorunlu olduğunu düşünür.

Sosyal Değer: Toplumsal ve bireysel ilişkileri kapsar. Bencil olmama, başkalarını sevmek ve onlara yardım etme esastır. En yüksek değer insan sevgisidir.

Politik Değer: Güç, yetkinlik, liderlik vb. değerleri kapsar. Kişisel güç, etki ve şöhret her şeyin üstündedir.

Dini Değer: Dünya ve evren hakkındaki genel değerleri kapsar. Bu değere sahip olan insanlar evreni bir bütün olarak kavrar ve kendini onun bütünlüğüne bağlar.

Güngör (2000: 85), bu değerlere ek olarak bir de ahlaki değerleri eklemiş, dürüstlük, doğruluk, yardımseverlik ve hoşgörülü olma gibi değerlerin ahlaki değerler olduğunu ifade etmiştir.

2.7.1. Dini değerler

Din, genel anlamıyla "insan – Yaratıcı ilişkisi" olarak tarif edilebilir (Bilgin 1998: 4). Her ne kadar dinlerin isimleri ve özellikleri farklı olsa da, tüm dinlerin üç ortak özelliği vardır. Bunlar iman, ibadet ve ahlakıdır (Sezen 1988: 13). "Bir de dinin,

biri objektif, diğeri sübjektif olmak üzere iki boyutu vardır. Objektif boyut, kutsallığına inanılan bir takım eylemlerin belli aralıklarla tekrarlanması olup ayin, yortu, bayram gibi dış görünüşle ilgili bütün davranışları kapsar. Bu, dinin toplumsal yönüne işaret eder. Sübjektif boyut ise bireyin iç dünyasının gizli halini ifade eder" (Taplamacıoğlu 1967: 41) Bu ise dinin bireysel yönüdür. Dini değer; bir dine ait terim ve iman esaslarından oluşur (Kılıç, 2009).

"Dini değerlerin insan hayatındaki önemi asla göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Dini değerler geçmişten günümüze kadar, hem birey hem de toplum olarak insanları etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olmuştur" (Uysal 2007: 215). Bireysel açıdan dini değerlerin etkisi şöyle özetlenebilir: Din; insanın en basit fizyolojik ihtiyaçlarından olan yeme- içme, üreme, giyinme ve barınma ihtiyacının karşılanmasında söz sahibidir. Dinin manevi etkisi onun inanma, bağlanma ve sığınma ihtiyaçlarına cevap verir. Hayatta karşılaşılan zorluklara karşı dayanma ve mücadele etme gücü sağlar. Sosyal bir varlık olan insanın aile hayatı, çalışma hayatı, eğlence hayatı, toplumsal rol ve statüleri üzerinde dinin etkisi vardır. Yine din, insanın ölüm ve ötesi hakkındaki korku ve endişelerine tatmin edici cevaplar sunar.

Kısaca dini değerler, insanlara hayatı anlamlandırma ve böylece yaşam tarzlarını oluşturma hususunda etkin olarak dayanak sağlar (Kılavuz 2007, aktaran: Kılıç, 2009: 243).

Gerçek bir dini inancın, gerek zihniyet yönünden, gerekse psikolojik ve ahlaki yönden, kendi içinde tutarlı ve dengeli, aşırılıklardan uzak, bütünleşmiş bir kişilik tipinin oluşmasında önemli bir etken olduğu kesindir (Hökelekli, 2001, aktaran: Çelik, 2004: 190). Ancak, sadece inanç kişilik üzerinde bir yere kadar etkilidir. İnancın kişilik üzerinde tam etkinliği için bazı değerler ve davranış kalıpları sunması gerekir. Bu değerler ilahi dinlerin hepsinde ortaktır. Sevgi, merhamet, tövbe, dua, tevazu, sabır, cömertlik vb (Çelik, 2004).

Arslanoğlu değerler üzerine yaptığı çalışmasında şu saptamalarda bulunmaktadır: "Ahiliğin yazılı kaynaklarından olan Fütüvvetnamelerde Türk ahlaki

değerleri şöyle sıralanmıştır: Doğruluk, cömertlik, dostluk, sadakat, kanaat, takva, tefekkür, vefa, ilim, amel, sabır, ihlâs, sır saklamak yalan söylememek, zina yapmamak, hırsızlık etmemek, hoca ve büyüklere saygı, insaf etmek, ayıbı örtmek, çığ söz söylememek, kötü söze cevap vermemek, herkese iyilik yapmak, misafir sevmek, din farkı gözetmeden bütün insanları sevmek, herkesi bir görüp, kendini herkesten aşağı görmek" (Arslanoğlu,1997).

Arslanoğlu (1997) ve Çelik (2004)'e göre dini değerleri en genel haliyle şöyle sıralayabiliriz: birlik, beraberlik, cömertlik, doğruluk, dürüstlük, dua, günah, helal, haram, hoşgörü, merhamet, sevgi, sabır, sevar, şükür, tövbe, tevazu, yardımseverlik.

2.7.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Dini Değerler

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Programında öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler aşağıda sıralanmıştır (MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Ankara, 2006):

Adalet, aile kurumuna ve birliğine önem verme, demokrasi bilinci, dürüstlük, alçak gönüllülük, bağımsızlık, bağışlama, barış, Türk Bayrağına ve İstiklal Marşına saygı, bilimsellik, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık, doğruluk, dostluk, duyarlılık, emaneti korumak, estetik, fedakârlık, gazilik, görgülü olmak, güvenilirlik, hakseverlik, hakikat sevgisi, hayâ, hoşgörü, ibadet yerlerine saygı, iffet, iyi niyet, kadirşinaslık, kanaat, kardeşlik, merhamet, millet sevgisi, millî birlik şuuru, misafirperverlik, mürüvvet, namuslu olmak, nezaket, ölçülülük, paylaşımcı olmak, sabır, sadelik, sağlıklı olmaya önem verme, samimiyet, saygı, sevgi, sorumluluk, sözünde durmak, şehitlik, şükür, tarihsel mirasa duyarlılık, temizlik, tutumluluk, Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, vefa, yardımseverlik...

Bu değerler arasındaki dini değerler ise şöyledir:

- Dürüstlük
- Alçak gönüllülük

- Cömertlik
- Doğruluk
- Emaneti korumak
- Gazilik
- Güvenirlik
- Hakseverlik
- Hakikat sevgisi
- Hayâ
- Hoşgörü
- İbadet yerlerine saygı
- İffet
- İyi niyet
- Merhamet
- Namuslu olmak
- Sabır
- Şehitlik
- Şükür
- Yardımseverlik

BÖLÜM III

3. TÜRKÇE DERS KİTAPLARI

Türkiye’de Seven (2001)’in yedi ilde yaptığı araştırmada ders kitabının %72,64 oranı ile ülkemizde en fazla kullanılan araç-gereç olduğu; yine %69,5 oranında her ders için kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Yapılan bir diğer araştırmada Türkiye’de sınıf içi öğretim içeriğini büyük ölçüde ders kitaplarının belirlediği, bu nedenle öğretmenlerin (beğensin ya da beğenmesin) kendilerini ders kitabı kullanmak zorunda hissettikleri sonucu ortaya çıkmıştır (Kılıç, Seven, 2002: 19-26’dan aktaran. Solar, 2010).

Türkçe öğretimi büyük ölçüde kitaplara ve metinlere dayanır. Çünkü okumanın ve yazmanın temel aracı kitaplardır. Kitaplarla aktarılan seçkin örnekler, öğrencilerin dilimizin kurallarını sezmelerini, düşüncelerini davranışa dönüştürmelerini ve alışkanlık haline getirmelerini, değerlerin ve kazanımların aktarılmasını sağlar. Ülkemizde her öğrencinin ihtiyacını karşılayabilecek bir kitabın hazırlanmasının önemli bir sorun olduğu bilinmektedir. Ders kitaplarına, düzeye uygun metinlerin seçilmesi ise bu sorunun en büyük bölümünü oluşturmaktadır (Sever, 2007 b:17’den aktaran. Solar, 2010).

3.1. Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinler

Latince “dokumak” anlamındaki *textus>texere* kelimesinden geçen metin kelimesi, Günay’a göre, “Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür” (Günay, 2003: 35). Özdemir ise metni, dilsel bir ürün, okumaya konu olan, anlatımsal bütünlüğü bulunan sözcelerin oluşturduğu somut bir varlık olarak tanımlar (Özdemir, 1983: 32).

Metinlerin dilsel bir ürün olduğundan bahseden Özdemir'den farklı olarak Şenöz metinlerin kültürel boyutu üzerinde yoğunlaşır. Şenöz'e göre metin: "Kültürel değişim süreci içinde bilginin kurgulandığı ve düzenlendiği dile dayalı biçimlerdir." (Şenöz, 2005: 13'den aktaran. Tokdemir, 2011).

Metin, bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür (TDK, 2005:1382). Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu tanıma göre yazılan her şey, bir metindir.

Türkçe dersi öğrencilerin anlama, yorumlama, eleştirel bakma ve anlatma yeteneklerinin en çok geliştirildiği derslerdendir. Türkçe dersinde bu yeteneklerini geliştiren öğrencinin diğer alanlarda da başarılı olması beklenmektedir. Gelişim için oldukça önemli olan bu dersin kitaplarının da itina ile hazırlanmış olması gerekir. Özellikle kitaplarda yer alan metinlerin, öğrencilerin düzeyleri açısından seçimine dikkat edilmelidir. Çünkü metinler, anlaşılması zor olduğunda ya da kolay olduğunda öğrencinin ilgisi azalmakta ve konu beklenen derecede öğrenilememektedir (Beycur, 2010).

Ülkemizde önce ders kitapları yazılmakta daha sonra çocuklara öğretilecek kelime ve kavramlar ortaya çıkarılmakta, sonrasında ise okul sözlükleri hazırlanmaktadır (Keklik, 2005: 5). Ders kitapları yazılmadan önce ölçütler belirlenmeli, belirlenen bu ölçütler doğrultusunda metin seçimi ve yazım aşamasına geçilmelidir. Ölçütlerin belirlenmesi konusunda da son derece titiz davranılmalıdır (Tokdemir, 2011).

3.2. Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler

Mili Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programı'na göre Türkçe ders kitaplarına alınacak metinlerde şu özelliklerin bulunması gerekir (MEB, 2006):

1. Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun

olmalıdır.

2. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
3. Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
4. Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
6. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
7. Metinler kitapların yanı sıra, dergi, gazete, ansiklopedi, ansiklopedik sözlük, resmî İnternet siteleri ile basılı materyallerin çevrim içi sunumlarından seçilebilir. Aynı kaynaktan ikiden fazla metin alınmamalıdır.
8. Metinler, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.
9. Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.
10. Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.
11. Metinler; dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
12. Şiir türündeki metinler öğrenci seviyesine uygun, şiir dilinin özelliklerini yansıtan, söz varlığını zenginleştiren, türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
13. Metinlerde tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
14. Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.
15. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
16. Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşımalıdır.
17. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik

bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.

18. Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacına yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.
19. Metinler, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalıdır.
20. Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.
21. Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır.
22. Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.
23. Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir.
24. Yıl içinde -dinleme metinleri de dâhil olmak üzere- bir yazardan ikiden fazla metin işlenmemelidir.
25. Tek yazarlı ya da birden çok yazarlı ders kitaplarında yazarlar tarafından yazılan ya da hazırlanan metin sayısı ikiyi geçmemelidir.
26. Ders kitabındaki metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyallerin (fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) yanı sıra atasözü, özdeyiş, duvar yazısı veya sloganlarla desteklenebilir.
27. Ders kitabında temaları destekleyen serbest okuma metinlerine yer verilebilir.
28. Romandan, tiyatro metninden, biyografik ve otobiyografik eserlerden alınan bölüm kendi içinde bütünlük taşımalıdır

3.3. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metin Türleri

Tabloda geçen veriler Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından 2011 yılında baskısı yapılmış kitaplardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Açıklaması yapılan metin türleri de yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu 2011 baskılı 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında örneği verilen metin türleridir

Tablo 3-1. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Parçalarının Metin Türleri

METİN TÜRÜ	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
ŞİİR	4	4	2
HİKÂYE	5	5	4
DENEME	6	4	3
TİYATRO	2	2	-
BİYOGRAFİ	1	1	1
ANİ	1	1	1
FABL	1	-	-
MASAL	1	1	-
SOHBET(SÖYLEŞİ)	-	3	2
GEZİ YAZISI	2	1	1
KONFERANS	-	-	2
ELEŞTİRİ	-	-	-
MAKALE	-	2	2
DESTAN	-	-	1
ROMAN	-	-	1
RÖPORTAJ	-	-	-
FIKRA	-	-	1
SÖYLEV	-	-	2
EFSANE	1	-	1
HABER	1	-	1
MEKTUP	1	-	-

Tablo 3-2. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Serbest Okuma Parçalarının Metin Türleri

METİN TÜRÜ	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
ŞİİR	2	3	1
HİKÂYE	5	2	2
DENEME	3	3	1
TİYATRO	-	1	-
BİYOĞRAFI	-	-	1
ANI	1	1	3
FABL	-	-	-
MASAL	-	1	-
SOHBET(SÖYLEŞİ)	-	1	-
GEZİ YAZISI	1	-	1
KONFERANS	-	-	-
ELEŞTİRİ	-	-	-
MAKALE	-	-	1
DESTAN	-	-	-
ROMAN	-	-	1
RÖPORTAJ	-	-	-
FIKRA	-	-	-
SÖYLEV	-	-	-
EFSAANE	-	-	-
HABER	-	-	-
MEKTUP	-	-	1

3.3.1 Şiir

Şiiri, insanda güzel duygular uyandıran, onu bir ruh hâinden başka bir ruh haline götüren; ölçülü, kafiyeli/serbest sanatlı sözler olarak tanımlamak mümkündür. Hakkında güzel sözler söylenebilecek hemen her olay, her eşya, her düşünce, duygu ve hayal şiire konu olabilir. Bu bakımdan şiirin konusunu sınırlamak zordur. Şiirler genellikle biçim özellikleri ve konularına göre (gazel, kaside, mesnevi, rubai, şarkı, türkü, koşma –güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt-, mani, ninni, destan vb. gibi) farklı isimlerle adlandırılırlar.

Mili Eğitim Bakanlığı Türkçe ders kitaplarında da en çok kullanılan metin türlerinden biridir. 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında toplam 10 tane şiir örneği kullanılmıştır.

3.3.2. Hikâye

Gerçek, gerçekleşmesi mümkün olan veya hayalde tasarlanan olayların anlatıldığı kısa yazılardır. Hikâye gerçek olmasa bile gerçeğe yakın olmalıdır. Hikâyelerde kahraman sayısı fazla değildir ve bu kahramanların tüm yönleri anlatılmaz. Çevre tasvirleri detaylı değildir. Olay örgüsü geniş olmaz ve olaylar kısa zamanı kapsar. Anlatım sade ve canlıdır. (Şahin, Doğan, Gökdağ, Çelik, Özdemir,2002)

Türkçe ders kitaplarında hikâyeler en fazla kullanılan metin türü olarak karşımıza çıkmaktadır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında 5, 7. sınıf Türkçe ders kitabında 5, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise 4 hikâye örneği görmekteyiz.

3.3.3. Deneme

Yazarın herhangi bir konuda, kesin yargılara varmadan, düşüncelerini samimi bir üslupla yazdığı yazılardır.

Denemeye özgü bir konu türü yoktur. Sanat, edebiyat, felsefe, sevgi gibi konular üzerinde yazılabilir. Seçilen konuda, yazarın kendi kendiyile konuşma havası içinde yazdığı yazı türüdür. Yazının konusu yazarın o anda aklına geliveren bir konu görünümündedir. Öğretici ve düşünsel yanı da vardır.

Deneme, Türkçe ders kitaplarında da sık olarak kullanılmış bir metin türüdür. 6. sınıf ders kitabında 6, 7. sınıf ders kitabında 4, 8. sınıf ders kitabında da 3 tane olmak üzere toplam 13 örneğini görmekteyiz.

3.3.4. Tiyatro

Sahne de oynamak üzere kaleme alınmış, insanlar arasındaki ilişkilerin, insan yaşamının, olayların oyuna dönüştürülerek yansıtılmasıdır. Tiyatroda başlıca üç öğe vardır: olay, kişiler ve çevre. Tiyatro seyircisinin kendisini olayın içinde bulabilmesi için bu öğelerin uyum içinde olmaları gerekir.

Türkçe ders kitaplarında tiyatro türü 6. sınıfta ve 7. sınıfta 2'şer kez olmak üzere toplam 4 kez karşımıza çıkıyor. 8. sınıf ders kitabında ise tiyatro örneğine rastlamıyoruz.

3.3.5. Biyografi

Bir kişinin hayatını anlatan yazı türüdür. Biyografisi yazılan kişi, edebiyat, sanat, siyaset, ticaret vb. alanlarda haklı bir üne kavuşmuş olmalıdır. Biyografiler tarafsız ve yalın bir dille kaleme alınmalıdır.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında her sınıfta birer örneğine rastladığımız biyografi türünün, toplam 3 örneği verilmiştir.

3.3.6. Anı

Bir kişinin başından geçen, yaşadığı çevrede şahit olduğu ya da duyduğu olayları bilgi, gözlem ve birikimleriyle anlattığı yazı türüdür. Anılar geçmiş anlattığı için tarihe ışık tutar. Anı yazarı gerçeklerden hareket etmek zorundadır. Fakat anlattıklarını ispat etmek zorunda değildir (Şahin vd. 2002).

Türkçe ders kitaplarını incelediğimizde anı türü, 6, 7 ve 8. sınıfta birer örneğiyle karşımıza çıkmaktadır.

3.3.7. Fabl

Hayattan alınan küçük kesitlerin, bitkiler ve hayvanlar arasında geçmiş gibi anlatılmasıdır. Toplumu eğitici, kötü davranışlardan caydırıcı gibi eğitici özellikleri bulunan fabllar, olaya dayalı anlatımlarıyla bir tür küçük öyküdür.

Fabl türünün sadece 6. sınıf Türkçe ders kitabında 1 örneği verilmiştir. 7 ve 8 sınıf Türkçe dersinde örneği bulunmamaktadır.

3.3.8. Masal

Gerçekleşmesi mümkün olmayan olağanüstü olayların, olağanüstü kahramanlarla anlatıldığı, genellikle halk tarafından oluşturulmuş, nesilden nesile aktarılan metin türüdür. Masallarda olaylar hayal ürünüdür ve yer, zaman belli değildir. Kahramanlar insanüstü özellikler gösterir. Masallarda eğiticilik esastır. Evrensel konular işlenir.

Türkçe ders kitaplarını incelediğimiz zaman 6. sınıfta 1, 7. sınıfta da 1 örneğini görmekteyiz. 8. sınıf ders kitabında ise masallara yer verilmemiştir.

3.3.9. Sohbet (Söyleşi)

Kelime anlamı senli benli olma, samimi konuşma, eski dilde ise muhasebe olan (Çatıkkaş, 2001) sohbet; bir yazarın kişisel görüşlerini fazla derinleştirmeden, okuruyla konuşuyormuş gibi yazdığı içten ve samimi yazılardır. Yazar düşüncelerini kabul ettirmek için okuyucuyu zorlamaz. O, daha çok kendi düşüncelerini ileri sürer.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer almayan söyleşinin, 7. sınıfta 3, 8. sınıfta ise 2 örneğini görmekteyiz.

3.3.10. Gezi Yazısı

Bir yazarın gezdiği, gördüğü ve incelediği yerlerden edindiği bilgi ve izlenimleri aktardığı yazılara gezi yazısı denir. Gezi yazılarında verilen bilgiler gerçek olmalıdır. Bu yüzden gezi yazıları tarihe ışık tutan kaynaklardır.

6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını incelediğimizde, üçünde de gezi yazısına yer verildiğini görmekteyiz. 6. sınıfta 2, 7. sınıfta 1, 8. sınıfta ise 1 örneği verilen gezi yazıları toplam 4 örneği ile karşımıza çıkmaktadır.

3.3.11. Konferans

Dinleyicilere, edebiyat, bilim, sanat vb. gibi konularda bilgi vermek ve açıklamalı anlatıma dayalı konuşma yapmaktır (Doğan vd. 2002).

Konferans türüne Türkçe ders kitaplarında sadece 8. sınıfta rastlamaktayız. 8. sınıf kitabında iki örneği verilen konferansa 6 ve 7. sınıflarda yer verilmemiştir.

3.3.12. Eleştiri

Bir sanat ya da düşünce eserini tanıtırken, zayıf ve güçlü yönlerini belirtme, bir yazarın gerçek değerini yansıtırma amacıyla yazılan yazılara eleştiri (tenkit) denir (Kantemir, 1997).

Eleştiride amaç; iyi olanın değerini ortaya koymak, sanatı unutulmaktan kurtarmak, iyi olmayana ve kötüye fırsat vermemektir. Eleştiri yapmak için inceleme yapmasını bilmek gerekir. İnceleme yoluyla, eleştirilecek olan şey tanıtılır, sonra eleştiriye geçilerek olumlu ve olumsuz yanlar bulunur ve bir yargıya varılır (Sarıca, Gündüz, 1991).

Türkçe ders kitaplarını incelediğimizde üç sınıfta da eleştiri türü karşımıza çıkmamaktadır.

3.3.13. Makale

Herhangi bir konuda bilgi verme, bir görüşü, bir düşünceyi savunmak, desteklemek veya ispatlamak amacıyla yazılmış yazılardır. Temel ögesi “düşünce” olan metin türüdür. Makaleler sanat, edebiyat, bilim siyaset ve toplumu ilgilendiren her konuda yazılabilir. Günlük gazete ve dergilerin dışında belirli bir bilim dalı ile ilgili makaleler de vardır. Her makale belirli bir alandaki uzmanlığın ürünü olmalıdır. Makalenin belli bir hedef kitlesi bulunur. Toplumun ilerlemesi açısından önemi vardır. Makalelerde kanıtlama vardır. Yazar işlediği konuyu her yönü ile araştırıp açıklamak ve

okuyucuya benimsetmek durumundadır. Makalenin sonuç bölümünde değerlendirme yapılmalı ve öneriler sunulmalıdır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında örneği bulunmayan makale türüne; 7. sınıfta 2, 8. sınıfta da 2 örnek ile yer verilmiştir.

3.3.14. Destan

Milletlerin hayatında büyük yer tutan savaş, göç, istilâ gibi tarihî olayları ve yangın, salgın hastalık, sel, deprem gibi toplumsal ve doğal olayları ele alan, nesilden nesile aktarılmış, aktarılırken de hayal unsurlarıyla donatılmış, süslenmiş, değiştirilmiş manzum söylenceleridir.

Destan türü ders kitaplarında 8. sınıfta 1 örneği ile yer bulurken, 6 ve 7. sınıfta örneği yoktur.

3.3.15. Roman

Gerçekleşmiş ya da gerçekleşmesi mümkün olan olayların anlatıldığı türe roman denir. Romanın en önemli ve diğer türlerden ayıran özelliği uzun olmasıdır. Romanda toplumsal olaylar ve ilişkiler gerçeğe yakın şekilde anlatılır.

6. ve 7. sınıflarda örneği verilmeyen roman türü 8. sınıf ders kitabında 1 örnekle karşımıza çıkmaktadır.

3.3.16. Fıkra

Bir yazarın günlük olaylara ya da ülke ve toplum sorunlarına ait her hangi bir konu üzerinde kişisel görüş ve düşüncelerini, akıcı bir dille anlatan düz yazılara fıkra denir (Garipoğlu, 1972).

6. ve 7. sınıfta örneği bulunmayan fıkra türünün 8. sınıf ders kitabında 1 örneği vardır.

3.3.17. Söylev

Söylev, sözcük anlamı olarak, "söz, söyleyiş, söylemek kuvveti" demektir. Türkçede bu sözcük daha çok "bir topluluğa karşı söylenilen söz, hitabet" manasında kullanılmaktadır.

Dinleyen kişileri coşturmak ve belli bir amaca yöneltmek; onlara bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, bir ülküyü aşlamak; önemli açıklamalarda bulunmak amacıyla yapılan etkili, coşkulu konuşmalara söylev denir.

Nutuklar; dinleyenlerin anlama kabiliyetlerine, hayal güçlerine, duygularına, ilgilerine göre hazırlanır. Dinleyenleri düşündürür, onlarda ilgi uyandırır, onları coşturur, onlara beklenen davranışı yaptırır.

Açıklamasını yaptığımız söylev türü 8. sınıf Türkçe ders kitabında 2 örneğiyle yer bulmuştur. 6. ve 7. sınıfta örneği yoktur.

3.3.18. Efsane

Yıllarca gerçekten olmuş gibi kuşaktan kuşağa aktarılan öykülere efsane denir. Efsanede anlatılan olaylar bazen hayali olabilir. Ama efsaneler çoğunlukla gerçek olaylara ve gerçekten yaşamış kişilere dayanır. Bu öykülerin çoğu kahramanca işler yapmış kişilerle ilgilidir.

Efsane türü 6. ve 8. sınıf ders kitaplarında birer örnek ile yer bulurken 7. sınıf ders kitabına alınmamıştır.

3.3.19. Haber

Günlük gazetelerde, belli aralıklarla yayınlanan dergilerde, meslek kuruluşlarının belli aralıklarla yayınladığı bültenlerinde; radyo ve televizyonlarda belli zaman aralıklarıyla sunulan bültenlerde halka duyurulmak üzere yayımlanan yazılara

haber denir.

6. ve 8. sınıf ders kitabında birer örnekle karşımıza çıkan haber türünün, 7. sınıf ders kitabında örneği yoktur.

3.3.20. Mektup

Uzakta bulunan herhangi dosta, arkadaşla gönderilen ya da kamu kuruluşları arasında haberleşmeyi sağlayan bir yazı türüdür. Mektuplarda dilek ve arzu bildiren duygu ve düşüncelere yer verilir.

Mektupta kullanılacak anlatım, bunu okuyacak kişinin kültür düzeyine göre ayarlanır. Arkadaşa yazılacak bir mektupta kullanılacak dil, büyüğe yazılacak mektuptaki dilden elbette farklı olmalıdır. (Kantemir, 1997)

6. sınıf ders kitabında 1 örnek ile yer verilen mektup türünün. 7. ve 8. sınıf ders kitaplarında örneği yoktur.

BÖLÜM VI

4. TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERDE YER ALAN DİNİ DEĞERLER

Dini Değerler kısmında açıklamasını yaptığımız dini değerlerin, Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe ders kitaplarında bulunan serbest okuma ve okuma metinlerinde incelenip aranması sonucunda aşağıda verilen tablolarda yer alan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tablolarda geçen veriler Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından 2011 yılında baskısı yapılmış Türkçe ders kitaplarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 4-1. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki dini değerler

Metin Adı	P r e t ö v b D u a	/ m e t ö v b D u a	/ H a b i e r t, B e l I / H
Kütüphane	-	-	-
Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması	-	-	-
Canım Kitap	-	-	-
Mustafa Kemal Atatürk	-	-	-
Atatürk'ün Fikir Dünyası	-	-	-
Atatürk'ten Anılar	-	-	-
Soylu Bilgi Ağacı	-	-	-
Eskici	-	1	-
Anadolu	-	-	-
Meşe İle Saz	-	-	-
Dijon'dan Trabzon'a	-	1	1
Nasrettin Hoca	1	-	-
Anadolu'da Bahar	-	-	-
Bayram Yeri	-	-	1
Hoşgörüler Diyarı Mardin	-	-	1
Boş Arsa	-	-	-
Kınalı Keklik	-	1	-
Orman Küstü Bize	-	-	-

Tablo 4-2. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabı serbest okuma metnindeki dini değerler

Metin Adı	Sevap / Günah	Merhamet / Sevgi	Tövbe	Dua	Tevazu / Hoşgörü	Sabır	Cömertlik	Birlik / Beraberlik	Helal / Haram
Kitap	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vitrindeki Masal Kitabı	1	1	-	-	-	-	-	-	1
100. Yıl Atatürk Marşı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anadolu'nun Sesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayrak	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Forsa	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Yaşamımızdaki Renkler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sahibini Unutmayan Köpek	-	1	-	-	-	-	-	-	-
İnsanı Selçuklu Devrine	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Götüren Şehir: Kayseri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atasözü ve Deyimlerde	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalan Mahalleler	-	1	-	-	1	-	1	1	-
Yıldızlar, Evren ve Galileo	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hayvan Olimpiyatları	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 4-3. İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabı metnindeki dini değerler

Metin Adı	Sevap / Günah	Merhamet / Sevgi	Tövbe	Dua	Tevazu / Hoşgörü	Sabır	Cömertlik	Birlik / Beraberlik	Helal / Haram
Tatlı Dil	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Yolcu Konmaz Otel	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bir İletişim Biçimi Olarak karikatür	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bülbül ile Bağcı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atatürk	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atatürk ve Sanat	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Milli Kültür	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atatürk ve Türk Tiyatrosu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Dili	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Bilmece	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bakardım Güneş Ayuğlarımda	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hayata açılan Kapılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İyimserlik Kötümserlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anadolu'nun Cirit Oyunları	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miras Keçe	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karada Yüzen Donanma	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Bozkırın Tezenesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Susayan Konya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Deniz Hasreti	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yeşil Gözlü Kardan Adam	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Son Kuşlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Komşusuzluk	-	-	-	-	1	-	-	1	-
Emine Teyze'nin Çilek Reçeli	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mustafa Kemal'in Kağnısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anadolu'da Konukseverlik	-	1	-	-	-	-	1	-	-

Tablo 4-6. İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabı serbest okuma metinlerindeki dini değerler

Metin Adı	Sevap / Günah	Merhamet / Sevgi	Tövbe	Dua	Tevazu / Hoşgörü	Sabır	Cömertlik	Birlik / Beraberlik	Helal / Haram
İstanbul’u Dinliyorum	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Robinson Crusoe	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Atatürk’te Millet Sevgisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gazi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mehmet Akif ve Safahat’ı Okumak	-	-	1	-	1	-	1	-	-
Türklerde Çiçek Zevki	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ziyaret Günleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Misafirperverliği	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bir Varmış Bir Yokmuş	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Televizyon Bozulmuş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Petekten Peteğe Telefon	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Görüşmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bir Başarı Öyküsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bir Şey Olmak, Çok Şey Olmak	-	-	-	-	-	-	-	-	-

4.1. Dinî Değerlerin Türkçe Ders Kitaplarında İşleniş Şekilleri

4.1.1. Sevgi

Yaratılmışların tamamının sevgiye ihtiyacı vardır. Sevgiye ihtiyacı olanların başında da insan gelmektedir. Bu nedenle eserlerde en çok konu edinilen sevgi türü insan sevgisidir. İnsan sevgisinin içinde aile sevgisi ayrı bir öneme sahiptir. Birbirlerini seven aile bireyleri her türlü fedakârlığa katlanır, zorlukların üstesinden daha kolay gelir ve mutlulukları daha iyi paylaşırlar. Yine eşlerin birbirine sevgi duyması, dertlerin ve sırların paylaşılması yani hayatın paylaşılması demektir. Bu paylaşımın olması ise, eşler arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve güvenin olmasını zorunlu kılar (Kılıç, 2009).

Sevgi değeri Türkçe ders kitaplarında şu şekilde ele alınmıştır:

“Anne, çok mu severdin o kekliği?”

“Evet, çok severdim. Hastalandığında öyle üzül müştüm ki... Kınalı’nın ötüşü kesilmiş, ağzından salyalar akıyordu. Deden onu kasabamızın veterinerine götürdü. Bir hafta orada kaldı Kınalı. Kınalı iyileşip eve döndüğünde bayram sevinci yaşamıştık.

(Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Türkçe Ders Kitabı, Kınalı Keklik, 2011.)

7. sınıf ders kitabındaki Oya isimli metinde ise şöyledir:

Bu örneklerde görüldüğü gibi gül, sevgiyi, iki insanın tanışması için gereken iletişimi sözsüz olarak sağlamıştır. Gülün başka bir anlamı da yaşam, ruhun ölümsüzlüğü, ölümden sonra dirilme gibi inanışların simgesidir. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Oya, 2011.)

"Şakacı Bulut" isimli metnin ayrı iki yerinde geçen şekli ise şöyledir:

Ben kedileri de çok severim ama diye bağırdı. Bulutu da çok severim. Hemen atlayıp çıktı gökyüzüne. Yumuşacıktı gökyüzü.

Seni yaramaz bulut, seni, dedi. Gökyüzünü çok sevdin değil mi? Ben de çok sevdim. İlk yazda kuzuları da çok sevdiğimi bilir misin? (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Şakacı Bulut, 2011.)

8. sınıf ders kitabında yer alan "Gönül Mimarlarımız" isimli metinde ise şu şekilde işlenmiştir:

750 yıl önce doğmuş olan Yunus Emre'den çağımıza sevgi ve barış çağrıları...

"Ben gelmedim dava için

Benim işim sevi için"

Aynı metinde bir başka yerde ise şöyledir:

Herkese uzanan, tüm insanlığı kapsayan sevgisiyle, iyi niyetiyle Yunus diyor ki:

"Hakk'ı gerçek sevenlere

Cümle âlem kardeş gelir"

Yunus'un manevi ikliminde, hiçbir din, başka dinlerle çatışmaz, bu iklimde aykırılık yoktur; gerçek aşk, bütün inançlar birleşince doğar. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Gönül Mimarlarımız, 2011)

4.1.2. Sabır

Mücadele etmek anlamına gelen sabır kavram olarak şu manalara gelir: duygu ve arzuları kontrol altında tutmak, acelecilik, şaşkınlık ve ümitsizlikten kaçınmak, soğukkanlı olmak, zorluklar karşısında sebat göstermek (Çelik, 2004: 77). Kuran'da

sürekli sabır tavsiye edilmiştir. “Allah’a ve elçisine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız; devletiniz gider. Sabredin; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir (Kasapoğlu, 1997, aktaran: Çelik 2004). Sabır Allah’ın verdiklerine razı olmaktır.

Türkçe ders kitabını incelediğimizde 6. sınıf ders kitabında "Forsa" isimli metinde sabır değeri karşımıza çıkmaktadır. Kara Memiş’in esaret altında geçen kırk yıl boyunca sürekli ümit içinde geçirmesi, bir gün gelecekler diye beklemesi sabrı göstermektedir.

7. sınıf metinlerinde ise bir yerde geçen sabır konusu şöyledir:

O gün, orada gencecik bir padişah, önce imkânsızlığı yendi, sonra Bizans’ı... Pek çoğumuzun “pes” edeceği durum karşısında sabır ve irade imtihanı vererek galip çıktı. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Karada Yüzen Donanma, 2011)

4.1.3. Cömertlik

Sadece kendisini değil başkalarını da düşünmek, bencil olmamak, diğer insanları da mutlu etmeye çalışmaktır. Özellikle hem zengin hem de cömert olmak, insanın paranın kölesi olmadığını, manevi değerlere önem verdiğini gösterir. Bu manevi değerler de dinimizde zekât, fitre gibi yardımlaşmayı zorunlu tutan ibadetlerle veya sadaka gibi gönülden gelen yardımlarla açıklanabilir.

Cömertlik değeri 6. sınıf Türkçe ders kitabında "Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler" isimli metinde şu şekilde ele alınmıştır:

“Komşu ekmeği komşuya borçtu.” o zamanlar.

“Komşu hakkının Tanrı hakkı olduğuna inanılırdı her zaman. Bu yüzden “komşuda pişenin komşuya düşmediği” pek nadirdi. Zira o komşuluklarda herkes, Peygamber’in “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir!” uyarısıyla diken üstünde yatar, kalkardı. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler, 2011)

7. sınıf ders kitabındaki "Anadolu'da Konukseverlik" isimli metinde şöyledir:

Bugün de Anadolu'nun birçok köy ve kasabasında, koyun ve kasabanın ortaklaşa malı olan köy odaları “misafirhaneler” vardır. Bir konuk geldiği zaman bu odalarda ağırlanır, yedirilir, içirilir. Karşılığında hiçbir şey beklenmez. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Anadolu'da Konukseverlik, 2011)

8. sınıf ders kitabını incelediğimizde ise şu şekilde görmekteyiz:

Sadece Türkiye'de böyle bir misafirperverlik vardır. Anadolu'da en fakir koyun en fakir insanı tek tavuğunu alır, misafiri için keser. . (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Anadolu'da Misafirperverlik, 2011)

4.1.4. Tevazu

Karşılaşılan durumlara karşı aşırı gurur göstermemek, kibirlenmemektir. Kibir, kendini beğenme, büyüklük duygusuna kapılma, benmerkezci olma, olayların merkezinde kendinin olduğu hissine kapılmadır ve bu da İslam'da hoş karşılanmamaktadır.

Tevazu değerinin Türkçe ders kitaplarında işlenişi şu şekildedir:

İhtiyaç sahibi olanların, maddi manevi zor durumda kalanların imdadına önce o mahallenin hali vakti yerinde eşrafi yetişir, gizlice toplanan yardımlar yine gizlice ihtiyaç sahiplerinin kapısına bırakılırdı. İhtiyaç sahipleri bu yardımların kimden geldiğini bile bilmezdi. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler, 2011)

4.1.5. Tövbe

Allah'a karşı günah işlediğini bilerek, bu günden dolayı Allah'a sığınmak ve pişman olmak, bu suçu işlediği için üzülme, Yaraticıya karşı böyle bir günah işlediğinden dolayı vicdanen rahatsız olmak, bir daha böyle bir suça dönmeyeceğine dair bir karar içerisinde olmak anlamlarına gelmektedir tövbe.

İnsan doğası gereği hem iyilik hem de kötülük yapmaya meyillidir. Bu yüzden zaman zaman bilerek veya bilmeyerek günah işleyebiliyor. Bu konuda Kuran-ı Kerim’de "Allah, kendisine şirk koşulmasının dışındaki istediği kimselerin bütün günahlarını bağışlar." (Nisa Süresi, 48, 116) buyurarak hangi günah olursa olsun affedebileceğini bildirmektedir.

Ders kitaplarında yer alan metinlerde tövbe ile ilgili değer aktarımı bulunmamaktadır.

4.1.6. Dua

Dua insanla Allah arasında en kuvvetli haberleşme ya da iletişim aracıdır. Kul kendisine karşılık veren Yaratıcıya yönelerek içten bir yakarıyla niyaz eder. Dua, inanan insanın en çok yaptığı bir ibadet ve rahatlama yöntemidir. Kimi mutluyken, kimi sıkıntıdayken, kimi yatarken, kimi kalkarken mutlaka dua eder. Sonuçta dua, mutlaka her inançtan insanın hayatının bir parçasını oluşturur (Kılıç, 2009). Dua etmek, gerçekleşebilme umudunu güçlendirdiğinden arzuları canlandırır (Hökelekli, 2001).

Dua ders kitaplarında şu şekillerde ele alınmıştır:

"Anneciğim sana bir şey soracağım. Her zaman bilhassa gece uyumadan önce bunu düşünüyorum. Yine çok üzülüyor musun? Anneciğim inşallah inşallah hayır." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dijon’dan Trabzon’a, 2011)

"Bayram Yeri" isimli metinde ise şu şekilde geçmektedir:

"Onun için bayramın ikinci sabahı, bindirdim ninemi bir otobüse, bayram yerine götürdüm. Yolda bana ne dualar etti ne dualar:

'Ah yavrum, inşallah seni de yavruların bayram yerlerine götürür.' dedi." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Bayram Yeri, 2011)

Diğer bir metin olan "Forsa"da da ele alınmıştır:

"Allah’a çok şükreliyordu. Çünkü artık bacaklarından mihli değildi. Abdest

alıyor, tam kıblenin karşısına geçiyor. Unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Forsa, 2011)

8. sınıf ders kitabında ise şu şekillerde geçmektedir:

Yunus, kendisine karı gelenlere bile, iyi dilekler sunmuştur:

"Her kim bana ağyar ise

Hak Tanrı yâr olsun ona

Her kancaru varır ise

Bağu bahar olsun ona.

Bana ağu sunan kişi

Şehd ü şeker olsun aşı." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Gönül Mimarlarımız, 2011)

"İnşallah ev alır da buradan öyle çıkarsınız, benim evim uğurludur, bütün kiracılarım ev alıp öyle çıktılar, diyordu.

Kiracı bu temiz duygulara karı candan teşekkür ediyor, tatlı bir rüyada gülümser gibi gülüyor:

İnşallah, inşallah... diye karşılık veriyordu." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, İki İyi İnsan, 2011)

4.1.7. Merhamet

Merhamet; acıma ve sevgi duygularıyla beslenen ahlaki bir değerdir. Özellikle çocuklara karşı beslenen şefkat duygusu çok önemlidir (Kılıç, 2009). Bunların yanında yaşlılara, hayvanlara veya bitkilere karşı gösterilen merhamet duygusu da önemlidir.

Merhamet değerinin Türkçe ders kitaplarında ele alınış şekilleri şöyledir:

Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı amma yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici döküldüğünü duydu. (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Eskici, 2011.)

"Sahibini Unutmayan Köpek" isimli parçada ise konu şu şekilde geçmektedir:

"Eşim bahçeye inince yavrucağı ona da gösterdim. Toprak üstünde yürümeye çalışıyor, düşüyor, iniyor, sızlanıyordu. Çok acıktığı belliydi.

Eşim dedi ki:

"Bunun hâli ne olacak? Nereye gidebilir? Kime sığınabilir? Besleyip büyütelim bari. Hem bize can yoldaşı olur." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Sahibini Unutmayan Köpek, 2011.)

4.1.8. Sevap – Günah

Yapılan iyi ve güzel bir iş karşısında Allah tarafından verileceğine inanılan ödüle sevap denir. İslam dinine göre yapılan her güzel davranışın bir karşılığı vardır. Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan her güzel iş sevaptır.

Günah ise dinimizce yasaklanan davranışlardır. Dinimize göre yaptığımız her iyi davranışın bir karşılığı olduğu gibi her kötü davranışın da bir karşılığı vardır. Dinimizin yapılmasını yasakladığı şeylerin yapılması durumunda günah işlenmiş olur.

Türkçe ders kitaplarında sevap ve günah değerleri şu şekillerde işlenmektedir:

"Bakkalların bulunduğu yere yirmi üçayaklı bir taş merdivenden iniyorduk. Basamakların birinde kocaman bir ekmek parçası gördük. Takır takır kurumuştur. Gelip geçenlerin ayakları altında parça parça ezilip dağılmıştı. Küçük kardeşim benden önce atılıp:

- Aman ne kadar günah! Herkes ezip geçmiş, dedi.

Sonra yere çömelip o minik elleriyle yerdeki kırıntıları toplayıp yandaki bir duvarın üzerine koymaya başladı. Ben de ona yardım ettim." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Vitrindeki Masal Kitabı, 2011.)

7. sınıf kitabında yer alan "Bir Kavak ve İnsanlar" isimli metinde ise şu şekilde geçmektedir:

Ötede bir ses, fabrikatörün sesi:

"Günah da ne demekmiş?" diye bağırtıyordu:

“Bize ağaç değil, yer lazım yer... Zaten neye benziyordu? Tek başına, sipsivri bir ağaçtı.” (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Bir Kavak ve İnsanlar, 2011)

8. Sınıf ders kitabında yer alan "Bilgisayar Yalnızlığı" isimli metinde ise şu şekilde ele alınmıştır:

"Çocuklarına iyilik yaptıklarını sanarak dünyayı henüz tanımaya başladıklarında, onları bilgisayar karşısına oturtan anne babalar ne büyük bir günah işlemiş olurlar!" (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Bilgisayar Yalnızlığı, 2011)

4.1.9. Helal – Haram

Dinimizin yapılmasını uygun gördüğü, izin verdiği, İslam'ın kurallarına aykırı olmayan, dince yasaklanmamış olan iş ve davranışlara helal denir. Allah Kuran'da şöyle buyurur: "Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin" (Bakara 168).

Dinimizin yasakladığı iş ve davranışlara ise haram denir. Örneğin; başkasının malına izinsiz almak, dedikodu yapmak, söz taşımak gibi davranışlar veya bazı yiyeceklerin ve içeceklerin tüketilmesi dinimizce haramdır.

Helal değeri "Vitrindeki Masal Kitabı" isimli metinde şu şekilde ele alınmıştır:

"Veysel Dayı, dedi. Ver o kitabı bu delikanlıya. Bu iki yumurcak, ekmeğin değerini de biliyor paranın nereye harcanacağını da. Bir değil, üç tane masal kitabı helal olsun onlara." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Vitrindeki Masal Kitabı, 2011)

4.1.10. Doğruluk – Dürüstlük

Dürüstlük; doğru davranışları benimsemek ve doğru olmak demektir. Özde, sözde, yaşayışta doğru ve tutarlı olmayı gerektirir. Özde, sözde ve yaşamda dürüstlük

insanın iinin ve dışının bir olmasıdır. Kişi, dışındığu ve inandığı neyse, onu söylemeli, onu yapmalıdır. Dürüst olmak, İslam dininin tlediği en güzel ahlak davranışlarındandır. Kuran'da Allah Hz. Peygamber'e "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" buyurmuştur. Hz. Peygamber drstliğun en büyük örneğidir. Drstlik doğru çizgisine yakın gitmektir. Doğrudan ne kadar uzaklaşırsanız hata ve kaybetme riskiniz o kadar artar.

4.1.11. Hoşgörü

Müsamaha, tahammül, katlanma, görmezden gelme veya göz yumma, anlamlarına gelen hoşgörü; başkalarını eylem ve yargılarında serbest bırakma, kendi görüşümüze ve çoğunluğun görüş biçimine aykırı düşen görüşlere sabırla, hem de yan tutmadan katlanma demektir. İzin verme, aldırmama, iyi karşılama anlamlarına da gelir.

Türkçe ders kitaplarında hoşgörü konusu incelendiğinde şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

"Mardin'de Süryani kiliseleriyle camilerin, medreselerin i içe geçtiği kent dokusu içinde değişik zamanlarda kilise canının sesiyle ezan sesi birbirine karışır. Süryani papazla cami imamı bir sokak başında güneydoğu lehçesiyle derin sohbete daldığını görürsünüz." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Hoşgrler Diyarı Mardin, 2011)

7. sınıf ders kitabında ise şu şekilde ele alınmıştır:

"Ara sıra alt kattaki komşumuz müzik setinin sesini anormal bir şekilde açıyor. Aslında kızıyorum. "Ayıp oluyor kardeşim!" demek geliyor içimden.

Hatta ben de aynısını yapayım mı, diye dşndğim oluyor. Fakat sonra vazgeçiyor, bu düşüncemden ötürü kendime kızıyorum. Keşke her gün yapsa bunu, diyorum." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Komşusuzluk, 2011)

8. Sınıf metinlerinde ise şu şekilde işlenmiştir:

"Yunus'un hoşgörülü mistik düşüncesinde, Tanrı'yla insanın özdeşliği ve

dinlerin birliği, dayanışması, kaynaşması gibi kavramlar ağır basar:

*“Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâ’m seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâ’m seni*

4.1.12. Birlik – Beraberlik

İslâm dininin üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi, mutluluğun vazgeçilmez şartlarından olan birlik ve beraberliktir. Birlik ve beraberliğin olduğu yerde kardeşlik, huzur, bolluk, bereket ve rahmet vardır.

Bu gerçeği Yüce Allah şöyle dile getirmektedir: “Hep birlikte Allah’ın ipine (Kuran’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz” (Al-i İmran, 3, 103).

Birlik konusu ders kitaplarında şöyle geçmektedir:

"Eskiden bir 'mahalle komşuluğu' vardı. Yeri geldiğinde akrabalıktan öte bir yakınlık, birlik ve beraberlik demekti bu. Zaten onların oluşturduğu bu bütünlüğe 'mahalleli' denirdi." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler, 2011)

"Komşusuzluk" isimli metinde ise şu şekildedir:

"Komşu anne sözünü duydunuz mu siz hiç? Biz komşu çocukları, birbirimizin annesine 'komşu anne' derdik. Anneler, kendi çocuklarına ne almışlarsa bir tane de komşu çocukları için alırlardı. Kardeş gibi buyurduk bitişik evlerde. Oralarda yer içer, yatıya kalırdık. Çocukluğumuz, yarı yarıya komşu evlerinde geçerdi bizim." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Komşusuzluk, 2011)

8. Sınıf ders kitabında ise ele alınış şekli şöyledir:

"Bence Nevruz bir dua, bir bereket başlangıcı, birlik ve sevgi sembolü, kaynaşma hareketidir. Allah'ın dünyaya nimetler ve güzellikler sunmasıdır. Yeşeren buğdaydır, meleyen kuzudur, baş veren kır çiçeğidir. Baharı kutlama coşkusundan neden mahrum olalım? Zaten etrafa baktığımızda karanlık, ümitsizlik diz boyu..." (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Nevruz ve Birlik, 2011)

4.1.13. Şükür

Şükür, insanın sahip olduğu maddi ve manevi her nimetin farkında olması, nankörlük etmeyip bunları yaratan Allah'a minnettar olmasıdır. Mutluluk duyulan bir olaydan dolayı ya da sıkıntı veren bir durumdan kurtulmaktan dolayı şükretmek insanı nankör olmaktan kurtaran, her şeyin sebebi olan Allah'ı hatırlamayı sağlayan dini bir duygudur. Şükür kelimesinin Arapça karşılığı olan "hamd" kelimesi "hamdolsun, elhamdülillah" şeklinde halk arasında çok yaygın olarak kullanılmaktadır (Kılıç, 2009).

Ders kitaplarındaki metinlerde şükür değeri ile ilgili bölüm bulunmamaktadır.

4.1.14. Yardımseverlik

İyilik, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yarayışlı işler yapmaktır. Yardımseverlik de başkalarına, yine Allah rızası için yardımda bulunmak ve onların ihtiyaçlarını gidermekten hoşlanmak, bunu bir huy haline getirmek demektir.

İyilik yapmayı, muhtaç olan insanlara yardımda bulunmayı, hatta ihtiyaçları karşılama konusunda başka insanların ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarımızın önüne geçirmeyi bütün dinler tavsiye etmiş, bunu ahlâkî bir olgunluk göstergesi saymışlardır.

İslam dini iyilik yapmayı yaygınlaştırmak için bazı ibadetleri farz kılmış, bazılarını da insanın isteğine bırakmış, ancak onu yapanların Allah katında büyük derecelere ulaşacağını müjdelemiştir (Kuzudişli, <http://dinibil.com/default.asp?L=TR&mid=1623>, 23.10.2011 tarihinde erişildi.).

4.2. Dinî Değer Barındırmayan Metinlerde Bulunan Diğer Değerler

Çalışmamızın bu bölümünde ilköğretim 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan dini değerler dışındaki değerlerin yer alma durumuna ilişkin elde edilen bulgular; *bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, doğa sevgisi, estetik, hayvan sevgisi, misafirperverlik, nezaket, onurlu olma, özdenetim, tutarlılık, sorumluluk, ulusal değerler* başlıkları adı altında sunulmaktadır

İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin 6'sında *bilimsellik*, 16'sında *çalışkanlık*, 9'unda *dayanışma*, 18'inde *doğa sevgisi*, 6'sında *estetik*, 3'ünde *hayvan sevgisi*, 3'ünde *misafirperverlik*, 7'sinde *nezaket*, 6'sında *onurlu olma*, 8'inde *özdenetim*, 4'ünde *tutarlılık*, 24'ünse *sorumluluk*, 30'unda *ulusal değerler* ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. İncelenen toplam 76 metinden dokuzunda hiçbir değere yer verilmezken bir metinde en fazla belirlenen değerlerden yedisine yer verilmiştir(Doğan, Gülüşen 2011,80-96).

Doğan ve Gülüşen (2009) yaptıkları çalışma sonucunda ders kitaplarındaki değerleri incelemişler ve çalışmamızda ulaştığımız dini değerlerin dışında şu değerlere ulaşmışlardır:

4.2.1. Bilimsellik

Bilimin faydalı olduğunu eğitim yoluyla aktarma; bilimsel verilerden yararlanma; bilime ulaşmak için her türlü kaynağa ulaşmaya çalışma.

Bilimsellik ile ilgili metinlerde yer alan bazı ifadeler şu şekildedir:

6. sınıf ders kitabında; “Soylu Bilgi Ağacı” ile “Yıldızlar, Evren ve Galileo” isimli metinlerin genel yapısı,

7. sınıf ders kitabında;

“Atatürk” şiirinde: “*Bilimde teknikte kalkmadık geri/Harcadık emeği akıttık teri*” dizeleri,

8. sınıf ders kitabında;

“Atatürk ve Bilim” makalesinde, *“Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi, Türk şiiri ile edebiyatı, okul ve okulun vereceği bilim ve fen sayesinde bütün olağanüstü incelikleri ve güzellikleriyle oluşup gelişecektir.”* ifadesi ve bilim ve teknoloji temasındaki metinlerdeki genel izlenim bilimsellik ile ilgilidir.

4.2.2. Çalışkanlık

Çalışkanlıkla ilgili kişisel nitelikler; çaba harcama, verilen görevleri yerine getirme, zamanı etkili kullanma, disiplinli olma, işlerini uygun tavırlarla sonlandırma, öğrenme sorumluluğuna sahip olmadır.

Metinlerde çalışkanlıkla ilgili yer alan bazı ifadeler şunlardır:

7. sınıf ders kitabında;

“Atatürk” şiirinde, *“Bilimde teknikte kalmadık geri/Harcadık emeği akıttık teri”* dizeleri, “Türk Dili” makalesinde, *“Türk dilinin kendi benliğine kavuşması, zenginliklerinin ortaya çıkarılması ve sadeleştirilmesi yolunda devletin öncülüğünde başta Türk dilini en iyi kullanması gereken aydınlar olmak üzere her türlü yayın araçlarıyla çaba gösterilmesi gerekmektedir.”* ifadesi,

“İyilik Kötümserlik” söyleşisinde, *“En ehemmiyetsiz bir engel karşısında yılıveren kötümser, bir kenara çekilip kara düşüncelere dalarken iyimser adam, o mücadelenin sonunu görebildiği için engellerin üzerine atılmaktan çekinmeyecektir.”* ifadesi,

8. sınıf ders kitabında;

“Atatürk’ten Anılar” anı metninde, *“İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletini mutluluğuna ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin mutluluğuna da hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır.”* ifadesi,

“Onuncu Yıl Nutku” söylevinde *“Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız.”* ifadesi, “Herkesin Dostu Anton” hikâyesinde, *“Her tarafa bir göz attı, bahçeden geçerken bir çitin budanmaya, bir ağaççığın yerinin değiştirilmeye, ihtiyacı olduğunu*

işaret etti. Nihayet çeşmeyi tetkik etti ve işe koyuldu.” ifadesi,

“Hayatta Başarının Yolları” konferans metninde *“Hayatta yalnız kendi çalışması, kendi ehliyeti, kendi bilgisi ile alın teri dökerek kazanılan ve başkasını zarara sokmayan başarı meşrudur.”* ifadesi, çalışkanlıkla ilgilidir.

4.2.3. Dayanışma

Dayanışma içinde olunca başarılmayacak iş yoktur; iş bölümü yapıp birlikte hareket etme; zor durumda olanların acılarını ve üzüntülerini paylaşma; birlikten kuvvet doğacağı gibi niteliklerin yer aldığı metinlerdeki bazı cümleler şunlardır:

6. sınıf ders kitabında; “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” hikâyesinde *“Kaplumbağanın biri bıkmış, usanmış yasadığı yerden. Uzak ülkelerin özlemini çekmeye başlamış. Derdini iki ördeğe açmış. İstersen seni dünyanın öbür ucuna uçururuz demiş ördekler.”* ifadesi,

“En İyi Arkadaş” tiyatro metninde, “Kitaplığında bir köşeyi size seve seve veririm.” ifadesi, “Ömür Boyu Mutluluk ” hikâyesinde *“Kan bağışlamak belki de para vermeden yapılan en büyük insanlık yardımındı.”* ifadesi,

7. sınıf ders kitabında;

“İyimserlik Kötümserlik” söyleşisinde *“İyimser dediğimiz adam en kötü meseleler karşısında kaldığımız zaman bu meseleyi iyi tarafından mı yoksa kötü tarafından mı göreyim diye düşünmez, yaradılışı onu doğrudan doğruya karanlıklar içine aydınlık noktaları aramaya götürür.”* ifadesi, “Komşusuzluk” söyleşisinde, *“Komşuluk ortak bir dünyanın ve paylaşılan uzun zamanların hatırasını saklar...”* ifadesi,

8. sınıf ders kitabında;

“Eski Ankara Evleri” gezi yazısında, *“Bahçelerde kapı önünde sohbet eden kadınlar var. Bu henüz komşuluk ilişkilerinin bitmediğini gösteriyor.”* ifadesi,

“Gönül Mimarlarımız” biyografi metninde, *“Yunus tüm insanlığa kucak açmıştı: ‘Dünya benim rızkımdır/Halkı benim halkım’* ifadesi,

“Herkesin Dostu Anton” hikâyesinde, “Anton’dur dedi. O her şeye yetişir.” ifadesi, “Bilgisayar Yalnızlığı” denemesinde “*Şüphe yok ki bir zaman sonra sevgisiz, geçimsiz; paylaşmayı, affetmeyi, gülüp mutlu olmayı bilmeyen çocuklar bulurlar evlerinde.*” ifadesi dayanışmanın önemini anlatmaktadır.

4.2.4. Doğa Sevgisi

Doğal çevreye duyarlı olma, içinde bulunduğu ortamı güzelleştirmek için çalışma, doğayı korumak için çaba gösterme gibi nitelikleri içinde barındıran metinlerdeki bazı cümleler şöyledir:

6. sınıf ders kitabında;

“Anadolu’da Bahar” ve “Orman Küstü Bize” metinlerinin genel kısmı,

7. sınıf ders kitabında;

“Bülbül İle Bağcı” masalında, “*Geçimini sağlamak bir yana, bir gülün açmasıyla sanki bayram ederdi.*” ifadesi,

“İyimserlik Kötümserlik” söyleşi metninde”...*tabiatın harikuladeliğine hayran kalmak...*” ifadesi, “Susayan Konya” gezi yazısında, “*Acıgöl geniş bozkır alanların içinde rengârenk görüntüsüyle insanı şaşırtan apayrı bir güzellik sergiliyor.*” ifadesi doğa sevgisiyle ilişkilidir.

“Son Kuşlar” hikâyesinde ise doğaya zarar verilmemesi gerektiği, çevrenin korunması gerektiği belirtilmektedir.

8. sınıf ders kitabında;

“Çiğdem Der Ki” hikâyesinde her canlının, bitkinin bir yararı olduğu üzerinde durulmaktadır.

“Bilgisayar Yalnızlığı” denemesinde “... *sınırsız gökyüzü mavisini görmeli, çiçeklerin kokularını, suyun ve rüzgarın sesini hissetmeliler.*” ifadesi doğa sevgisi ile ilgilidir.

4.2.5. Dürüstlük

Dürüstlük temasından beklenen diğer insanlarla ilişkilerinde güvenilir olma, özgürce doğruyu konuşma gibi nitelikler metinlere şöyle yansımıştır:

6. sınıf ders kitabında;

“Atatürk’ten Anılar” anı metninde “*Elinde kâğıt yok, dilinde sürçme yok, tavırlarında yapmacıklık yok.*” ifadesi,

7. sınıf ders kitabında; “Bülbül İle Bağcı” masalında, “*Bağcı baktı, doğru söylüyor bülbül...*” ifadesi,

8. sınıf ders kitabında;

“Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak” konferans metninde, “*Sonra da verilen sözü tutmanın namus borcu olduğunu hatırlınızdan çıkarmayın.*” ifadesi ve “Türküler Dolusu” şiirinde “*Onlar kadar sahici/ Onlar kadar gerçek*” dizeleri dürüstlük değerini içerir.

4.2.6. Estetik

Sanata ilgi duyma; yaşamak istediğin yeri hayalinde canlandırma; kelimelere sanatsal bir bakışla yaklaşma gibi nitelikleri barındıran metinlerdeki bazı cümleler şu şekildedir:

6. sınıf ders kitabında;

“Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” hikâyesinde “*Bakışları yazılar üzerinde uçmaya başladı. Su sesi, müzik sesi gibi bir şey doldurmaya başladı içini... Çocuk, çok uzaklardan gelen bu sesi dinledi. Gittikçe çoğalıyor, kendisini sarıp içine alıyordu. Çocuk bu sesin nereden geldiğini anladı: az önce tartışan kitapları sesi değildi bu. Okuduğu sözcüklerden, cümlelerden gelen gizli bir sestti...*” ifadesi estetik değeri ile ilgilidir.

7. sınıf ders kitabında;

“Atatürk ve Sanat” denemesinde “*Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuştur.*” ifadesi estetik ile ilgilidir. “Atatürk ve Türk Tiyatrosu” anı metni ile “Hayata Açılan Kapılar” denemesinde estetik değerleri barındırır.

8. sınıf ders kitabında;

Sadece “İhtiyar Çilingir” hikâyesinde “... *huzur ve sanatı söndürmüş...*” ifadesi estetik ile ilgilidir.

4.2.7. Hayvan Sevgisi

6.sınıf ders kitabında “Kınalı Keklik” ve “Sahibini Unutmayan Köpek” isimli metinlerin genel yapısı,

7. sınıf ders kitabında;

“Son Kuşlar” hikâyesi hayvanların korunması gerektiğinden bahsetmektedir.

“Mustafa “Kemal’in Kağnısı” şiirinde “*Öküzleriyle kardeş gibiydi Elifçik/Yemezdi, içmezdi yemeden içmeden onlar*” dizeleri hayvan sevgisinin en güzel örneklerindendir.

8. sınıf ders kitabında; “Basından Teknoloji Haberleri “ metninde “*Hayvan sağlığına önem vermenin hayvan severlik olarak değerlendirilmesi gerektiğine ...*” ifadesi hayvan sevgisi ile ilgilidir.

4.2.8. Misafirperverlik

Konuğu ağırlamaktan mutlu olma; misafiri güler yüzle karşılayıp mutlaka bir ikramda bulunma gibi niteliklere sahip olan misafirperverlik değeri Türk toplumunun dünyada tanınmasında en önemli etken olmasına rağmen sadece şu metinlerde yer almıştır:

7. sınıf ders kitabında “Anadolu’da Konukseverlik” denemesinde, “Anadolu

insanı yemeğinin konuğuna yedirmekten, konuğunu memnun etmekten zevk alır.” ifadesi misafirperverlikle ilgilidir.

8. sınıf ders kitabında “Aşinasız” denemesinde misafirperverlik gibi olguların günümüzde büyük şehirlerde artık kalmadığını anlatmaktadır.

4.2.9. Nezaket

Diğer insanlara karşı davranışlarında dikkatli ve kibar davranma, güler yüzlü olma gibi nitelikler şu metinlerde geçmektedir:

6. sınıf ders kitabında;

“Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” metninde nezaket değeri örtülü olarak yer almaktadır. “Dijon’dan Trabzon’a isimli metnin genel yapısı itibariyle nezaket değerini içerdiği görülebilir.

7. sınıf ders kitabında;

“Tatlı Dil” söyleşisinde, “... *tatlı dille güler yüzle seslenmek...*” ifadesi,

8. sınıf ders kitabında;

“Herkesin Dostu Anton” hikâyesinde, “*Herkes ona güler yüzle ‘merhaba’ der, elini sıkardı.*” ifadesi,

“Aşinasız” denemesinde, “... *çarşılarında yürürken adam başı selamlaşırlar...*” ifadesi, “İki İyi İnsan” hikâyesinde “... *temiz duygulara karşı içten teşekkür ediyor...*” ifadesi nezaket değeri ile ilgilidir.

4.2.10. Onurlu Olma

Zayıflıklarını ve hatalarını kabul etme, yardımlaşma duygusu gelişmiş olma ve ait olma duygusuna sahip olma niteliklerini barındıran bazı metinler şu şekildedir:

7. sınıf kitabında;

“Yolcu Konmaz Otel” tiyatro metninde, “... *bütün kabahat bende...*” ifadesi,

8. sınıf kitabında;

“İhtiyar Çilingir” hikâyesinde, “*Para için çalışmadığını iddia eden bu fakir ihtiyar şüphesiz sanatının âşığıydı.*” ifadesinde,

“İki İyi İnsan” hikâyesinde, “*Bu iyi ruhlu tok gözlü adama, on lira için nasıl dayattığını hatırladıkça kendini suçluyordu.*” ifadesi onurlu olma değerini içerir.

Ayrıca “Atatürk’ten Anılar” ve “Herkesiz Dostu Anton” metinlerinde de örtülü olsa da onurlu olma ile ilgili ifadelere rastlanabilir.

4.2.11. Özdenetim

Kendini geliştirmek için çaba harcama, kısa ve uzun dönemli amaçlara sahip olma (kişisel gelişim ve dünyayı koruma), fiziksel ve duygusal sağlığını koruma, problemlerini çözmek için mantıklı yollara başvurma (demokrasiyi kullanma ve büyüklerin sözünü dinleme), kendi kendini yönetme (zamanı etkili kullanma ve kendine güven duyma), kendi arzu ve isteğiyle çatışsa bile görevini tamamlama özdenetim ile ilgili kazanılması istenen kişisel niteliklerdir. Bu özellikleri kazandırmaya çalışan bazı ifadeler şunlardır:

7. sınıf kitabında;

“İyimserlik ve Kötümserlik” söyleşisinde, “Daima yeni şeyler öğrenmek istiyorum.” ifadesi, “Karada Yüzen Donanma” hikâyesinde “Tarihe son verenler imkânsızlıklar karşısında pes etmeyenlerdir.” ifadesi,

8. sınıf kitabında;

“Geçmiş Zaman Şiirleri” şiirinde “Devran dönmüş/ Kısmet olmamış oturmak/Binmek kısmet olmamış/Çabucak büyümüşüm dizeleri,

“Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak” konferans metninde “Bugünün işini yarına değil biraz sonraya bile bırakmayınız.” ifadesi özdenetim değeri ile ilgilidir.

4.2.12. Tutarlılık

Bu değerle kazanılması istenilen nitelikleri (adil olma, kurallara uyma, çevresindekilere sadık davranma, çalışmalarında etik bir yol izleme, birbirine uygun davranışlar izleme) barındıran bazı ifadeler şu şekildedir:

8. sınıf kitabında;

“Verilen Sözü Tutmak ve Vaktinde İş Yapmak” konferans metninde, “... verilen sözü tutmanın namus borcu olduğunu hatırlınızdan çıkarmayın.” ifadesi,

“İhtiyar Çilingir” hikâyesinde, “Onun gözünde filan şey filan şekilde yapılır...” ifadesi tutarlılık içerir.

4.2.13. Sorumluluk

Toplumunu, ülkeyi ve dünyayı güçlendirmek için çalışma, vatandaşlık hâk ve sorumluluklarını yerine getirme, kendinden beklenileni yapmaya çaba harcama (söz dinleme, ödev yapma, ders araçları üretme, bilgi paylaşımı, güvenli yaşam), okul merkezli etkinliklere katılma, okula düzenli devam etme, aile içinde üzerine düşen görevi bilme ve ona uygun davranma gibi nitelikleri içeren 24 metinden birkaçı değere şu ifadelerle yer vermiştir:

6. sınıf kitabında;

“Kınalı Keklik” hikâyesi ve “Vitrindeki Masal Kitabı” isimli metinlerin genel yapısı,

7. sınıf kitabında;

“Atatürk” şiirinde “Hizmet için koştuk hep yurdumuza” dizesi,

“Türk Dili” makalesinde “Türk’üm diyen herkesin Türk dilini bilmesi ve kullanması şarttır.” ifadesi,

“Karada Yüzen Donanma” hikâyesinde “Tarihe son verenler imkânsızlıklar karşısında pes etmeyenlerdir.” ifadesi,

8. sınıf kitabında;

“Onuncu Yıl Nutku” söylevinde “Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız.” ifadesi, “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi” söylevinde, “Birinci vazifen Türk istikbalini, Türk Cumhuriyeti’ni ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.” ifadesi sorumluluk değeri taşımaktadır.

4.2.14. Ulusal Değerler

Atatürk sevgisi (çocukların Atatürk’e duyduğu sevgi, Atatürk’ün çocuklara duyduğu sevgi, Atatürk’ün yaşamı ve örnek davranışları), bayrak sevgisi, Türk büyüklerine saygı, kültürel miras, bayramlar, vatan, millet sevgisi gibi aslında her biri başlı başına bir değer olabilecek nitelikleri kazandırmaya çalışan 30 metindeki ifadelerden birkaçı şöyle örneklendirilebilir:

6. sınıf kitabında; “Mustafa Kemal Atatürk” isimli metnin geneli Atatürk’ün yaşamı ve örnek davranışlarını anlatmaktadır.

“Atatürk’ten Anılar” metninde “Kırk asırlık Türk yurdu yabancı elinde kalamaz, dedi.” ifadesi Atatürk’ün yurt sevgisini anlatmaktadır.

“Bayrak” şiiri alt teması da bayrak sevgisi olduğu için bu değerle ilgilidir.

7. sınıf kitabında;

“Atatürk”, “Atatürk ve Türk Tiyatrosu” metinleri Atatürk sevgisi değerlerini içermektedir.

“Atatürk ve Sanat”, “Karada Yüzen Donanma” ve “Bozkırın Tezenesi” metinleri Türk büyüklerine saygı değerini taşımaktadırlar.

“Millî Kültür” ve “Anadolu’nun Cirit Oyunları” kültürel miras değerini taşımaktadır.

8. sınıf kitabında;

“Onuncu Yıl Nutku” vatan ve millet sevgisi ile bayramlar değerini, “Türküler Dolusu” metni kültürel miras değerini, “Gönül Mimarlarımız” metni Türk büyüklerine saygı değerini aktarırken “Nevruz ve Birlik” metni de Türk büyüklerine saygı ve Bayramlar değerlerini taşımaktadırlar.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Dilimiz Türkçenin öğretimine ilköğretimde başlanmaktadır. İlköğretim okulu, bünyesine aldığı her çocuğu sosyal hayat, ekonomik yaşam, toplum hayatı bakımından gerekli bilgilerle donatıp yetiştirmeye çalışmalıdır. Bu yetiştirme sürecinde anadili eğitimi büyük önem taşır. Sekiz yıllık ilköğretim sürecinde Türkçe öğretiminden beklenen, öğrencinin okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma becerilerini dilin kurallarına uygun olarak geliştirmesidir. Bir sonraki aşamayı oluşturan orta öğretim ise, Türkçenin imkânları çerçevesinde, tarihî süreçte oluşan edebî dilin gelişimini, özelliklerini ve ürünlerini öğretmeyi hedefler.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğrencilerin etkinlikler yoluyla dört temel dil becerilerini geliştirmeleri, dilimizin zenginliklerinin farkına vararak dilimizi doğru ve etkili bir biçimde kullanmaları hedeflenmektedir. Böylece öğrenciler, dil sevgisi ve bilinci kazanarak öğrenme sürecinde daha verimli olacak, kendilerini hayata ve geleceğe hazırlayacak birikimi edineceklerdir.

Eğitimin işlevlerinden biri de yeni yetişmekte olan nesillere toplumun maddi ve manevi değerlerini, yani kültürel mirasını aktarmaktır.

Teknolojik gelişmeler sonucunda insanların bireyselleşmesiyle insanlar arası ilişkilerin azalmaya başladığı günümüzde, birbirlerine sevgi, saygı, hoşgörü ile yaklaşan, birbirlerini anlayabilen bireyler yetiştirilebilmesi için etkili bir değer

eğitime ihtiyacımız vardır. Değer eğitimi, öğrencilerin olumsuz davranışlarını düzeltip, istedik davranış haline getirmekte tek çözüm değildir; ancak sistemli bir değer eğitimi öğrencilerin istedik davranış geliştirmelerinde önemli bir girişimdir. Değerlerin eğitim yoluyla kazanımı aile, çevre ve okulda gerçekleşir. Günümüzde, geniş aileden çekirdek aileye geçişle ve her iki eşin de çalışmasıyla değişen aile yapısı değerlerin öğretimi konusunda, okula daha çok görev yüklenmiştir.

Türkçe dersinin etkinlikleri daha çok görüp anlamaya, işitmeye, konuşmaya, okuma ve yazmaya dayanır. Bu nedenle günlük hayatta söz konusu etkinlikleri gerçekleştirirken kullandığımız araç-gereçleri Türkçe dersinde kullanmak da mümkündür. Aracı seçerken önemli olan nokta aracın dersin öğretime yapacağı katkıdır. Çünkü amaca giderken seçilecek en etkili yol, yöntem ve araç hem tasarruf hem de daha etkili bir öğrenme sağlayacaktır.

Eğitimin ve öğretimin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik en önemli araçlardan biri kuşkusuz ki ders kitaplarıdır. Özellikle de Türkçe dersi gibi bir dersin kitabı ve bu kitaplardaki metinlerde verilecek olan değer anlayışı, iyi insan tipi yetiştirmede öncelikli bir önem taşımaktadır. Öğrenciler, ders kitaplarında yer alan eserler yoluyla millî, dini ve evrensel değerleri kazanmaktadırlar.

Metnin kahramanı örnek- model olan kişidir. Metinlerde örnek alınması gereken olumlu karakter örneği ile örnek alınmaması gereken olumsuz karakter örneği bulunur.

Birey içinde bulunduğu durumu metinde anlatılan olayla veya kendisini metin kahramanı olan şahısla özdeşleştirdiği durumlarda metni bugüne davet eder. Metinden almış olduğu hisse veya model şahısla kendi içinde bulunduğu duruma çözüm üretmeye çalışır. Metnin bu gücünden faydalanan birey, hem içinde bulunmuş olduğu problemi çözmüş, hem de iç huzurunu yakalamış olur.

Eğitim, değer ve din arasındaki ilişki yok sayılamaz bir gerçektir. Değerler, birey ve toplumların yararlı, manevî ve kutsal kıymetleridir; çoğunlukla da din ile

ilişkilidir. Değerlerin öğretilmesinde, öğrencilere dini değerlerin kalıplar halinde dayatılması yerine, öğrencinin öğrendiklerini anlamlandırarak yeni durumlara aktarabilmesini ve tecrübelerini problem çözmede kullanabilmesini sağlayan bir dini değer aktarımı anlayışı kabul edilmektedir. Karşısına uygun fırsatlar çıkarılan öğrenci doğru ve yanlış yaşayarak öğrenecek, yanlış davranış, söz ve tutumlardan kendi değerlerini gerçekleştirerek uzaklaşacaktır.

Çalışmamızda yapmış olduğumuz incelemeler doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki dini değerlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Metinlerde yer alan dini değerlerin sayısında, 6. sınıftan 8. sınıfa doğru bir artış görülmektedir. Buna göre kitaplardaki metinler ve bu metinlerde yer alan değerler şöyledir: 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan ve toplamı 30 olan serbest okuma parçaları ile okuma parçalarında 19 değer bulunmaktadır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan 37 okuma ve serbest okuma parçalarında 25, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 37 serbest okuma ve okuma parçalarında ise toplam 31 dini değer bulunmaktadır. Bunun yanı sıra barındırdıkları dini değerlerin dışında, ders kitaplarında yer alan 6 metinde bilimsellik, 16 metinde çalışkanlık, 9 metinde dayanışma, 18 metinde doğa sevgisi, 6 metinde estetik, 3'ünde hayvan sevgisi, 3'ünde misafirperverlik, 7'sinde nezaket, 6'sında onurlu olma, 8 metinde özdenetim, 4 metinde tutarlılık, 24 metinde sorumluluk, 30 metinde ulusal değerler ile ilgili ifadelere yer verilmiştir. İncelenen toplam 104 metinden 35 tanesinde hiçbir değere yer verilmemiştir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan bu değer sayıları değerlerin, özellikle de, dini değerlerin yeteri kadar işlenmediğini göstermektedir. Metin sayıları ile kullanılan değer sayıları karşılaştırıldığında her metine birden az değer düşmektedir. Metinlerde kullanılan dini değerlerin bir kısmı da dini değer öğretimi amacı gütmemektedir. Kültür aktarımı yoluyla gelmiş, alışkanlık olarak yerleşmiş terimlerin, ifadelerin kullanılması yoluyla karşımıza çıkmaktadır.

5.2. Öneriler

Eğitimciler, değer yargılarını eğitime aktarırken felsefi akımların birini ya da birkaçını benimsemeliler. Bu yüzden eğitimciler karar verirken hangi ölçütlerden faydalandıklarının ve neden öyle bir sonuca vardıklarının farkında olmalıdır.

Değer eğitimi üzerinde çalışma yapanlar değer eğitiminin, değerleri ortaya çıkarmak üzere etkinlik düzenleme ya da örtük program yoluyla değil; değerlerin doğrudan öğretimini savunmalılar.

Türkçe öğretim programının amaçlarına ulaşabilmesi için ders kitapları vazgeçilmez temel ders araç gereçleridir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarında öğretim amaçlarına paralel olarak değerlerle ilgili metinlerin daha fazla yer alması gerekmektedir.

Ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulusal ve yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk, bu eserlerin ilk örnekleri ile Türkçe derslerinde karşılaşacaktır. Bu nedenle kitaplara alınan metinler iyi incelenmeli ve değerleri aktarmada üzerine düşen görevi yapmalıdır.

Türkçe dersi, bünyesinde bir sürü edebi metni barındırması sebebiyle milli, dini, ahlaki ve ulusal değerleri içeren çeşitli örnekler sunması gerekir. Ders saatinin fazla olması sebebiyle de değer eğitimi sürecinde kullanılabilecek en etkili derslerden birisi olduğu dikkate alınmalıdır.

Karakter eğitimi insanların sorumluluk alabilecekleri seçimler yapmalarına imkân sağlayan yeteneklerinin geliştirilmesidir. Bu yüzden karakter eğitimi ayrı bir müfredat gibi düşünülmemeli, okul yaşamının bir parçası olarak görülmelidir. Okulun tüm ders müfredatlarına eklenerek karakter değerlerini destekleyici bir hale getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbaba Altun, S. (2001). *Örgüt Sağlığı*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 7-18.
- Akbaş, O. (2008). Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16, 9-27.
- Akpınar, B. (2011). Değerler Eğitiminde Bileşke Modeli. *Eğitim Birsen Dergisi*, 19, 30-38.
- Arslanoğlu, İ. (1997). *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aydın, M. (2003). *Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği*. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, 121-144.
- Ayral, A. E. (1992). *Akademisyenlerin Çalışmayla İlgili Değerleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bazarkulov, S. (2008). *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, B. (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Çatıkkaş, A. (2001). *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kılavuzu* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Çelik, A. (2004). *Dini Değerler Bağlamında Kişilik Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirel, Ö. (1998). *Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi*. S. Topbaş (ed.), *Türkçe öğretimi*(ss. 147-156). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dilmaç B., Ertekin, E., Yazıcı E. (2009).*Değer Tercihleri ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Değerler Eğitimi Dergisi, 17, 27-47.
- Doğan, B. , Gülüşen, A. (2011). *Türkçe Ders Kitaplarındaki (6–8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi*. Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 75-102
- Doğanay, A.(2007). Değerler Eğitimi. (Ed. C. Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. (3.basım). Ankara: Pegem-A Yayıncılık, 255-286.
- Durmuş, C. (1996). *Değerlerin Meslek Grupları Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji Nedir?* (çev. N. Çelebi). Konya: Toplum Yayınevi.
- Garipoğlu, K., (1972).*Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Garipoğlu Yayınevi.
- Gökçe, O. (1994). *Türk Gençliğinin Sosyal Ve Ahlâkî Değerleri*. *Ata Dergisi*,1, 25-30.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları; Amsterdam.
- Güngör, E. (2000).*Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*(3.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hökelekli, H. (2001). *Din Psikolojisi*. Ankara: T.D.V Yayınları.
- Huitt, W. (2004). Values. *Educational Psychology Interactive*: <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/affsys/values.html> adresinden 11 Ekim 2012 tarihinde indirilmiştir.

- İnan Kılıç A. (2009).*Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler* .Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İslamoğlu, M. (2000).*Yeni Şafak Makaleleri*(http://www.mustafaislamoglu.com/makaleler.php?Makale_id=264&Kat_id=5, 25.10.2011 tarihinde erişildi.)
- Kanger, F. (2007). *Hız. Muhammed Ahlâkını Referans Alan Bir Karakter Eğitimi Modeli*. Yayımlanmamış Yüksek Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre İlköğretim 6 Ve 7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi (Muğla İli Örneği*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Muğla
- Karatay H., *Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 1398-1412, Turkey.
- Kılavuz, M. A. (2007). *Yaşlılık Döneminde Kayıplar ve Ölüm Olgusuna Anlam Vermede Dini Değerlerin Rolü*. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumunda sunulan bildiri. (26-28 Kasım 2004,İstanbul, ss. 241-259), İstanbul: DEM Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A., Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Kumbasar, E. (2011).*Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzudişli, A.(2011). *İyilik ve Yardımseverlik*. (<http://dinibil.com/default.asp?L=TR&mid=1623>, 23.10.2011 tarihinde erişildi.)

- Lickona, T. (1991). *Educating for character (How our schools can teach respect and responsibility)*. New York: Bantam Books.
- MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2006
- MEB. *Ders kitapları ile eğitim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönerge*. Tebliğler Dergisi, Haziran 2007/2597.
- Özbek, A. (1995). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. İstanbul: Esra Yayınları,
- Özensel, E. (2005). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5,217-239.
- Pehlivan, A. S. (2001). *Yönetiş, mesleki ve örgütsel etik* (2. baskı). Ankara: PegemA Yayınları.
- Rençber, O. (2009). *1997-2005/Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Süresince İlköğretim İkinci Kademe Sınıflarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Ulusal ve Dinsel Değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ryan, K., & Bohlin, K. E. (1999). *Building character in schools*. San Francisco: Josey-Bass Publishers.
- Sarıca, S., Gündüz, M. (1991). *Güzel Konuşma Yazma*. İstanbul: Fil Yayınevi.
- Selçuk, M. (2000). *Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri*, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Yayınları, Ankara,.
- Selçuk, Z. (2000). *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sezen, Y. (1988). *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Değerlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı; İstanbul.
- Solak, M., Yaylı, D.(2009). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9, 444-453.
- Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı; Ankara.
- Şen, Ü. (2008). *Altıncı Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5, 763-779.
- Tahiroğlu, M., Yıldırım, T., Çetin, T. (2010). *Değer Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin, İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi*, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 30, Sayfa 231-248.
- Taplamacıoğlu, M. (1967). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. *Değer*. (www.tdk.gov.tr, 14.11.2011 tarihinde erişildi.)
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. *Metin* (www.tdk.gov.tr, 11.10. 2011 tarihinde erişildi).
- Uysal, V. (2007). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Değerler*. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumunda sunulan bildiri. (26-28 Kasım 2004,İstanbul, ss. 215-241), İstanbul: DEM Yayınları.
- Whitney, I. B. (1986). *'The status of values education in the middle and junior high schools of tennessee'*, Unpublished doctorate thesis, Tennessee State University.

Yaman, H., Taflan S., Çolak S. (2009), “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 18, 107-120.

Yılmaz, K. (2008). *Eğitim Yönetiminde Değerler*. Ankara: Pegem Akademi.

Yiğittir, S., Kaymakcı, S. (2012). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu’nda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 13, Sayı 2, 49-73

Ziebertz, H.G. (2007). *Çok Kültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri*. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, DEM Yayınları, s. 445-466.

İNCELENEN KİTAPLAR

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ders Kitapları Dizisi, 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Birinci Baskı, 2011.

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ders Kitapları Dizisi, 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Birinci Baskı, 2011.

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ders Kitapları Dizisi, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Birinci Baskı, 2011.

EKLER

Ek -1: Değer Açıklama Örneği:

Değer açıklamanın anahtar ögesi cevap açıklamadır. Cevap açıklama öğrencinin kendi fikirlerini denemesi durumunda onu cesaretlendirir. Öğretmen cevap açıklarken kendi doğru cevabını önermemeli, değerlendirmemeli, eleştirmemeli ve ahlaki hâle dönüştürmemelidir. Öğrencinin verdiği cevabı açıklamasına yardım etmek amacıyla aşağıda verilen biçimde sorular sorulabilir (Welton and Mallan, 1999:140: akt. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2006).

- *Senin için bu önemli midir?*
- *Şu an mutlu musun?*
- *Diğer alternatifleri yapabileceğini düşündün mü?*
- *Gerçekten yapabilir ve konuşabilir misin?*
- *Aynı şeyleri tekrar yapabilir misin?*

Sonuç olarak öğretmen sınıf içinde ve dışında öğrencilerin kendi seçim ve değerlendirmelerini bilinçli olarak geliştirmeleri için fırsatlar sunar. Değer açıklama yaklaşımında kullanılabilecek örnek uygulamalar şunlardır:

1. Aşağıda verilen beceri ve değerleri önemine göre sıralayınız.

Cesur olmak Araştırmacı olmak

Sorumluluk sahibi olmak (görev bilinci)

Meraklı olmak

Çalışkan olmak Güvenilir olmak

Girişimci olmak Tutumlu olmak

Hayattan tat almak Saygılı olmak

Başarılı olmak Üretken olmak

Öğretmen sıralama sonrasında öğrencilerin cevaplarını çeteleler ve sonuçları tartışır.

Öğretmen öğrencilerin cevaplarını açıklamaları için onlara açık uçlu sorular sorar. “Bu değer senin için kesinlikle önemli midir? Niçin?” gibi sorularla öğrencilere cevaplarını açıklama fırsatı verir.

2. Aşağıda verilen ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

Katılıyorum	Katılmıyorum	Düşünce
()	()	İnsanlara yardım etmek onları tembelliğe alıştıtırır.
()	()	Her insan bir gün yardıma muhtaç duruma düşebilir.
()	()	Yardımsever olmak diğer insanlarla geçinmeyi kolaylaştırır.
()	()	Yardımsever olunmadan da bir toplum var olur.
()	()	Mutlu olmak için yardımsever olmak gerekir.
()	()	Her insan yardıma layık değildir.

Bu tip alıştırmada öğrencilere, her biri için en azından iki seçenek olan bir dizi ifade sunulur. Öğrenciler seçimlerini yaptıktan sonra öğretmen kendi yaptığı bir çeteleye öğrencilerin verdikleri cevapları işaretler. Öğrencilerin düşüncelerini araştırmak için açıklayıcı sorular kullanılabilir.

3. Cümleleri tamamlayınız?

İnsanların öğrendim.

..... beni mutlu ettiğini öğrendim.
 ihtiyaç duyduğumu öğrendim.
mutsuz ettiğini öğrendim.
 düşündüm.
 üzüldüm.
memnun oldum.

Boşluk doldurmak, sorular ile öğrenciye değerlerini ve kendisi için önemli olan durumları açıklama fırsatı verir. Öğretmen verilen cevapları eleştirmeden öğrenciye cümleleri açıklama fırsatı verir.

4. Sonu –malı, -meli ile biten on cümle yazınız.

İyi bir lise **kazanmalıyım**.

Çok iyi bir futbolcu **olmalıyım**.

.....

Bu uygulamada öğrencinin geleceğini ve davranışlarını yönlendiren değerleri ortaya çıkarma amaçlanmaktadır. Öğretmen öğrenciye açık uçlu sorular sorarak onun cevaplarını açıklamasına olanak tanır.

Ek -2: Ahlaki Muhakeme Örneği:

Kohlberg'in hikâyelerinden uyarlanmış bir hikâye aşağıda verilmiştir (Erden ve Akman, 1998:118: akt. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2006).

“Ege Bölgesi’nde bir ilçede bir kadın kanserden ölmek üzeredir. O ilçedeki bir doktor da bitki özlerinden yaptığı bir ilacın kanseri tedavi ettiğini söylemektedir. Gerçekten de ilacı kullanan bazı hastalar iyileşmiş görünmektedir. Ancak doktor ilacı kendisine mal oluşunun 10 katı fazlasına satmakta, bir doz ilaç için bin lira istemektedir. Hasta kadının kocası ilacı satın alabilmek için her türlü çareye başvurmuş, gerekli paranın ancak yarısını toplayabilmiştir. Bunun üzerine doktora giderek karısının ölmek üzere olduğunu anlatmış ya ilacı kendisine daha ucuz vermesini ya da ilacın parasını taksitle ödeyebilmeyi rica etmiştir. Ancak doktor bunu kabul etmemiş "Bu ilacın isteklisi çok fazla, parası olana satarım." demiştir. Çaresiz kalan hasta kadının kocası sonuçta bir gece gizlice ilacı çalmıştır.”

- Sizce ilacı çalmalı mıydı?
- Adam suçlu mudur?
- Suçluysa neden suçludur?
- Suçsuzsa neden suçsuzdur?

Hikâyenin sonunda yukarıdaki sorular yöneltilerek öğrencilerin görüşleri alınır. Öğrenci değerlendirme yaparken birçok bileşeni dikkate alır. Verdiği kararında dayanakları bireyin ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir. Burada öğrencinin çözümü önemli değildir. Önemli olan öğrencinin çözüme ulaşırken kullandığı akıl yürütme ve neden o çözüme ulaştığıdır.

İlaç çalma ikilemine ilişkin olası öğrenci cevapları aşağıda verilmiştir.

Gelenek öncesi seviye

Adam suçludur. Nedeni ne olursa olsun çalmak kötüdür.

Adam suçsuzdur. Çünkü karısı da onun için aynı şeyi yapardı.

Geleneksel seviye

Adam suçludur. Toplumdaki insanlar onu ayıplar.

Adam suçludur. Çünkü kanunlara aykırı davranmıştır.

Adam suçlu değildir. Çünkü iyi bir eş, karısının hayatını kurtarmak için elinden geleni yapmalıdır.

Gelenek ötesi seviye

Adam suçludur, insanlar toplum içinde birbirlerinin özel eşyalarına saygı göstermek zorundadır.

Adam suçsuzdur. Çünkü insan yaşamının devamı için çaba göstermek, her şeyin üzerinde olmalıdır.